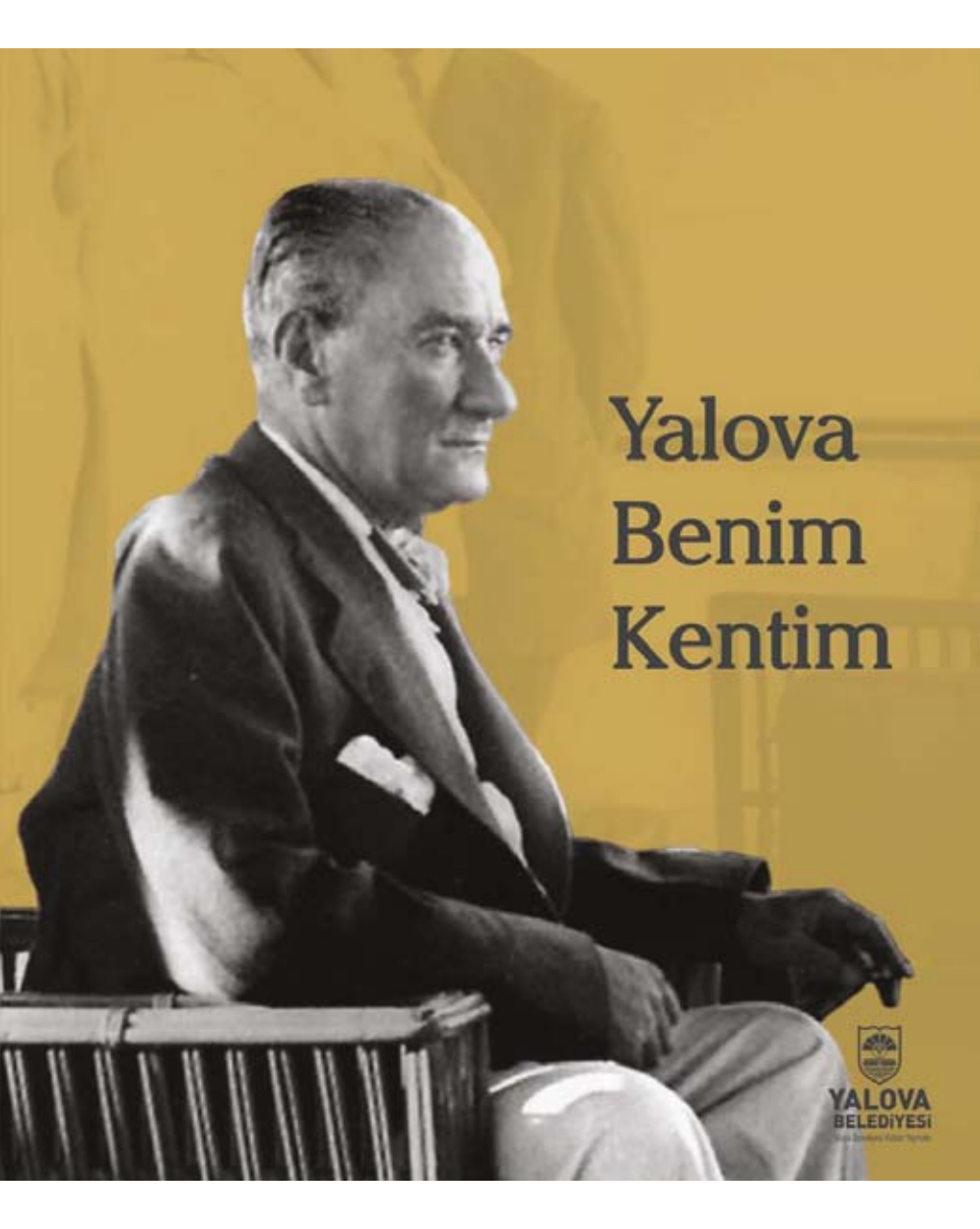

Yalova Benim Kentim

**YALOVA
BELEDİYESİ**

Yalova Belediyesi Kurumları

*“Tam bu esnadadır ki,
Yalova ufuklarında bir güneş doğuyor”*

Yalova Belediyesi

Kültür Hizmetidir

Süleymanbey Mahallesi
İstiklal Caddesi No: 29
YALOVA
Tel: 0226 811 50 00-04
www.yalova.bel.tr

Hazırlayan

Dr. ÖZLEM SALMAN GÜNALP

Yayına Hazırlayan

DÖNENCE

BASIM VE YAYIN HİZMETLERİ

Fotoğraflar

YALOVA BELEDİYE ARŞİVİ

YAPI VE KREDİ BANKASI SELAHATTİN GİZ ARŞİVİ

KEMAL ÖZDEMİR ARŞİVİ

“BİR ZAMANLAR YALOVA”

ERTAN KANDEMİROĞLU ARŞİVİ

İZZET SALMAN ARŞİVİ

Tarih Danışmanı

AHMET AKYOL

Kapak Tasarım

ÖZGÜ TAN

Tasarım ve Baskı

DÖNENCE BASIM VE YAYIN HİZMETLERİ

Tayyareci Sami Sokak No:18 Kat:2

Kadıköy-İstanbul

Tel:0216 336 76 15

donenceyay@hotmail.com

Mayıs 2015

Yalova Benim Kentim

Yalova Belediyesi Kùltür Hizmetidir

Değerli Yalovalılar,

Yalova Belediyesi'nin Kültür Yayınları içerisinde önemli bir yere sahip olacağını düşündüğüm "Yalova Benim Kentim" kitabında; Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yalova'yı çağdaşlarıyla eş düzeye getirilmesinin öyküsü anlatılmaktadır.

Yalova'nın imarı sırasında izlenen yol haritası Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik dönüşümünün iz düşümü gibidir. Cumhuriyetin kurum ve kuruluşlarıyla oluşturulması, sosyal hayatın çağdaşlarıyla paralel kurulanışı, çok partili dönemin siyasi kararlarının alınması, Türk Dil ve Türk Tarih kurumlarının kurulması, Kuran'ın Türkçe'ye çevrilmesi gibi sayısız önemli kararların verildiği kentimiz Yalova'ya bir yazlık Başkent konumunu kazandırmıştır.

Yalova'nın coğrafi konumu göz önüne alınarak yeniden tasarlanması, Termal Kaplıcaları'nın yeniden imarı ve modern tesislere kavuşturulması turizmi hareketlendirmiş, plaj ve gazinoların açılmasıyla Yalova, İstanbul'un sayfiyesi haline gelmiştir. Dönemin yerli ve yabancı ünlü mimarları davet edilerek onlardan Yalova'nın kentsel dönüşümün projelendirilmesi istenmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulan Millet ve Baltacı çiftliklerinde yetiştirilen ürünler ve geliştirilen hayvancılık İstanbul'un ihtiyaçlarını karşıladığı gibi, ziraat eğitiminin uygulama alanı olmuş böylelikle de kısa sürede kasaba olmaktan sıyrılıp modern kent kimliğine kavuşmuştur.

"Yalova Benim Kentim" kitabında Yalova'nın kentleşme öyküsü, Atatürk'ün belirleyici rolüne vurgu yapılırken, o döneme tanıklık yapan Yalovalılar'ın anlatılarından oluşan sözlü tarih kayıtları ile yazılı tarihi belgelerden derlenen anı ve anektodlarla aktarılmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Yalova'yı seçişi manevi kızı, bilim kadını Afet İnan'ın dediği gibi "... bir çınar ağacının çekici görüntüsü ile olmuştur..." belki ama çağdaşlarıyla benzer noktaya gelişinin öyküsü tam bir başarıdır.

Yalova'nın bir Dünya lideri elinde şekillenen kent öyküsünü okuyucuyu ile buluşturulmasına vesile olduğum için mutluyum. Kitabı hazırlayan, bilgi ve resimlerin tedarikinde yardımlarını esirgemeyen herkese teşekkür ederim.

Vefa SALMAN
Yalova Belediye Başkanı

olacağına emin olduğum
Türk medeniyetinin meden.
literatürüne hürmet ve
muhabbetlerini tağfir
illağ kiyarım.

Gazi M. Kemal

~~16~~
~~17~~ 8. 1931

Yalova.
(Yalı Anca)

PYTHIA'DAN YALOVA'YA

Antik Çağ'da Arganthonios (Samanlı) dağlarının kuzeyinde konumlanmış kent; Helenopolis, Drepanum, Pylai ve Pythia Therma adlı yerleşimleri sınırları içerisinde almaktadır. Yerleşimler arasında en çok dikkati çeken şifalı su kaynağı üzerine kurulmuş Pythia Therma'dır.

Yalova, geçmişte her ne kadar şimdiki kent merkezi üzerinde konumlanmış bir yaşam alanına sahip olmamışsa da Roma'dan Bizans'a kadar gerek coğrafi açıdan gerekse şifalı sulara sahip olmanın getirdiği ilginin yönlendiği bir yer olmuştur.

Yalova,
1930'lar

Tarihi süreç içerisinde özellikle Pythia Therma'nın seyyah güzergâhları arasında oluşu onunla ilgili söylenceleri çeşitlendirmiştir. 19. yy seyyahlarından Vital Cuinet'in anlatımında; *"... en tanınmış Yalova ya da diğer adıyla Dağ Hamamları. Bu ünü eski zamanlara kadar gidiyor. Byzantion'un yerleşikleri burada Herkül'ün koruması altında, Asklepios'a adanmış bir sunakla birlikte kaplıcaları kurmuşlar. Daha sonra İmparator Konstantin, Kudüs dönüşünde putperest yapıları yıktırarak yerine bugüne miras kalmış kubbeli hamamları yaptırmış."*¹

Anlatımdan yola çıkarak Yalova'nın, özellikle Kaplıcalar'daki yerleşim nedeniyle çağlar boyu ilgi çeken bir yer olduğunu söylemek yanlış olmaz.

BİR İMPARATORLUK TARİHİNİN BAŞLADIĞI KENT

Tarihçi Prof. Dr. Halil İnalıc Osmanlı Devleti'nin bilinenin aksine 27 Temmuz 1302'de Yalova'da kurulduğu iddiasını ortaya atmıştır. İnalıc'ın;

1) Murat Çelik, *Rüstempaşa Camii Hakkındaki Arşiv Belgeleri*, Yalova Belediyesi Yayınları 2013, s.14

Yalova,
1930'lar

“Osman’ın bir hanedan kurucusu durumuna gelmesi, 1302’de Bizans ordusuna karşı zaferi ile ilgilidir.”² yaklaşımı, devletleşme süreci ekonomik gelişim ve sosyal tarih açısından incelenip, değerlendirildiğinde doğru olma olasılığı yüksek gözükmektedir. Bu saptama Yalova’nın Türk tarihi içindeki rolünü yeniden belirleyecektir.

GEÇMİŞİN SU YOLU GÜZERGAHI

Yalova’nın Avrupa ile Asya arasında yolların kesiştiği güzergâh, bir su yolu merkezi olması Antik Çağ ile başlamış, Doğu Roma ve Bizans’ta devam etmiş ancak Osmanlı İmparatorluğu süresince önem kazanmıştır. Özellikle deniz yolu ulaşımının kolaylığı nedeniyle gelişmiş limanları, İstanbul’dan Anadolu’ya daha kısa sürede ulaşımı sağlayışıyla bir çeşit ‘su köprüsü’ görevi yüklenmiş.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi’ndeki belgelerde rastlandığı gibi de;

2) Halil İnalcık, *Kuruluş-Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak*, Hayykitap, 7.Baskı, İstanbul 2013, s.39-40

*“Yalakabad, ulakların menzilinde ve duraklardan birini oluşturmuş”tur.*³

1337’de Yalakonya Kalesi ve Çoban Kale’nin düşüşü ile Osmanlı topraklarına resmen katılan yöre önce Yalakova ve Yalakabad isimleri ile anılmış, Yalı Ova ve nihayet Yalova adının kullanılmaya başlanması uzun bir sürecin sonunda 1900’lü yıllarda gerçekleşmiştir.

19. YÜZYIL SONU GÖÇMENLERİNİN SON DURAĞI YALOVA

Kente yaşayanların etnik köken ve inanışlarına göre yapılan ilk nüfus sayımı 1523 tarihindedir.⁴ 1838-1839 yılları arasında yapılmış bir diğer nüfus sayımında ise Yalakabad’da yaşayan kişi sayısı 10780 civarı olarak tesbit edilmişti. 20. yüzyıl başında 1918’de son kez yapılan sayımda nüfus 795 Müslüman, 10274 Rum ve 3303 Ermeni’den oluşan Osmanlı tebaası olarak belirlenmiştir.

Kent merkezinde azınlık olarak yaşayan Müslüman nüfusun, 1853-56 Kırım Savaşı sırasında ve 1877-78 yılları arasında Osmanlı-Rus Savaşı’ndan kaçarak gelen Kırım ve Kafkas göçmenleri olduğu bilinmektedir. Kırım ve Kafkasya’nın özellikle Batum ve civarından boylar halinde gelenler Yalova merkezinde ilk gayrimüslim harici nüfusu oluşturmuşlardır.

Cumhuriyet’in ilanı sonrası Yalova’daki etnik popülasyon yeniden değişmiş, mübadele ile Balkan göçmenleri yerleştirilirken, Yalova’da yaşayan gayrimüslimler kentten ayrılmışlardır.

Yalova merkezinin kısa bir süre Bursa’ya bağlı olduğu bilinir. Daha sonra uzun bir süre Karamürsel’e ait bir nahiye olarak kalmıştır. Mustafa Kemal’in 1929 yılındaki gelişinden hemen sonra da İstanbul’a bağlanarak ilçe vasfını kazanmıştır.

3) Murat Çelik, *Rüstempaşa Camii Hakkındaki Arşiv Belgeleri*, Yalova Belediyesi Yayınları 2013, s.15

4) Murat Çelik *a.g.e.*, s:15

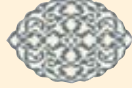

Atatürk, Baltacı Çifliği'ni geziyor, sol yanında Yalova Kaymakamı Şefik Soyer

Atatürk, Ertuğrul Yatı ile Yalova'ya geliyor

HOŞ GELDİN GAZİ PAŞA

Gazi Mustafa Kemal*, 14 Ağustos 1929 Pazartesi günü Ertuğrul Yata ile İstanbul'dan ayrılmış, Yalova'ya öğleden sonra ulaştığında iskelede onu; “*Hoş Geldin Gazi Paşa*” nidalarıyla Yalovalılar karşılamıştı.

19 Ağustos'ta Yalova'ya gelen Gazi Mustafa Kemal'in ilk durağı Termal Kaplıcaları olmuştu. Kaplıcalara ilk seyahati olmasına rağmen Termal ile ilgili fikir sahibi oluşu yakınındakileri etkilemişti. Kaplıcalar'ın o dönemdeki işletmecisi Fikret Çavuş'un anlatımında da bu durum belgelenmiştir.⁵

“...Kaplıcaların kullanılmasını üzerime alınca, gazetelere ilân verdim. Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da iken bu ilânı okumuş. Merak ederek,

- Bu nerenin ilânıdır ? diye sormuş.

Yanındaki İçişleri Bakanı Şükrü Kaya da:

- Yalova'da kaplıcalar var. Bu ilân oraya ait, cevabını vermiş.

Kemal Paşa, bunun üzerine sabahleyin vapurunu hazırlattıktan sonra, Yalova'ya hareket etmiş. Durumu Yalova Kaymakamı Zeki Bey'e bildirmişler. Zeki Bey de beni telefonla arayarak durumu bildirdi.

Gazi Paşa'nın geldiğini haber alınca, hemen Akköy'e bir adam göndererek bir koç aldardım. O vaktin parasıyla 14 lira olan koçun boynuzu üç burmaydı. Atatürk geldiğinde ayağında kurban edecektim.

Çınar altındaki dans için hazırlanmış olan yere birkaç koltuk ile masa hazırlattım.

* Atatürk soyadını 1934 tarihinde Soyadı Kanunu'nun çıkmasıyla almıştır.

5) Ahmet Akyol, *Atatürk'ün Kenti Yalova*, s:16-18

Hemen yanına gidip elini öptü. Getirip yanındaki koltuğa oturttu.

- Burada ne yapıyorsunuz? diye sordu.

Şükrü Paşa da,

- Hem hava alıyorum, hem de çocukların doktorluğunu yapıyorum, dedi.

Bir süre sonra Atatürk,

- Burayı kim idare ediyor? diye sordu.

Ben bu sırada 10-15 adım ileride bulunuyordum. Beni gösterdiler.

Bana bakarak,

- Gel bakalım buraya, dedi.

Yanına gittim, resmi tazimle,

- Emr-i âliniz Paşam, dedim.

- Burayı siz mi idare ediyorsunuz? diye sordu.

- Saye-i âlinizde Paşam, ben idare ediyorum.

- O zaman içecek neyin var ?

- Emr-i âliniz Paşam, ne isterseniz var.

- Aç büfenin kapılarını.

- Baş üstüne dedim. Hemen büfenin kapılarını açtım. Herkes içmeye başladı.

- Garsonun var mı ?

- Var Paşam.

- Çağır bana garsonu.

Garsonu çağırdım, geldi. Atatürk, garsona dönerek,

- Bana bira getir, dedi.

Garson, birayı getirip bardağı doldurdu. Atatürk bunun üzerine, garsona,

- İsmi nedir ? diye sordu.

- İsmim Mustafa.

- Adaş imişiz. Yalnız bir daha bana bira getirirsen bardağa koyma. Ben doldururum.

- Baş üstüne efendim.

Bu sıralarda Çınar karşısında çalgılı bir kulübemiz vardı. Çalgıcılar dans müziği çalmaya başladılar. Dansözler de vardı ama, Atatürk kendisiyle birlikte gelen bir kadınla dans etti.

Sonra kalktı, Kurşunlu Hamam'da banyo aldı. Vekilharç Arap Mehmet Ağa, 200 lira verdi. Sonra kaplıcada kalmadı, akşam çıktı gitti.

İki gün sonra, tekrar Atatürk'ün geleceğini haber verdiler. Kalma ihtimali varmış.Yaveran Köşkü'nü hazırladık. Fakat bize hacet kalmadı, eşyaları geldi.

Bir gün sonra da Seyr-i Sefain Genel Müdürü rahmetli Sadullah Bey, 100 kişiyle çıkageldi.

Atatürk, Yalova İskelesi'nde karşılayanları selamlıyor

*Termal'de
Kurşunlu
Hamamı,
yıl 1930'lar*

Hazırlıklar bitince, Çınar Otelindeki çanının yanında, büfecimiz olan Münir Bey ve bir kasap ile beklemeye başladık. Durumu duyan halk ise, çınardan zaptiye karakoluna kadar köprü üstünde iki taraflı toplandı.

Önden motosikletliler geldi.

Atatürk arkadan otomobil ile gelerek zaptiye karakolu önünde indi. Toplanan halkı,

- Selamünaleyküm, diye selâmladı.

Halk onu coşku içinde alkışlıyordu. Her iki tarafa selâm verip, ilerleyerek koçun yanına kadar geldi. Bu sırada koçu yatırmışlardı. Rahmetli bunu görünce,

- Kesmeyin, kesmeyin, azat ettim, dedi.

Atatürk, kaplıcaya gelince etrafına bakındı. Çok beğendi.

- Burası çok güzel bir yermiş, dedi.

Yapmış olduğum dans yerinde oturup etrafına bakınırken, etrafta toplanıp kendisini seyrederkenler arasında birisi gözüne ilişti. Bu kişi meğer rahmetlinin Harbiye Mektebi'nde kimya öğretmeni Şükrü Paşa'ymış. Onu görünce,

- Ah hocam, siz burada mısınız ? dedi.

Termal'de
Gazino,
Yıl 1925

Atatürk, Sadullah Bey'e,

-Sadullah, burasının yüksek imara ihtiyacı var. Bu adamın elinden burasını darıltmadan alın. Ne isterse ver. Kendisini de işsiz bırakma, dedi.

Sonra İzmit Valisi Fatin Bey, Karamürsel Kaymakamı Kâmil Bey, Yalova Belediye Reisi Yakup Bey bir araya gelip masrafımızı hesapladılar ve 6.000 liraya bağladılar.

Atatürk, yeni köşk yapılana kadar Yaveran Köşkü'nde kaldı, sonra kendi köşküne geçti."

Termal Kaplıcaları'na yaptığı ziyaret sonrası Baltacı Çiftliği yakınından geçerken orada çalışan göçmenlerle sohbet eden Gazi Paşa daha öncesinde düşünmüş olduğu tahmin edilebilecek çiftlik işletmeciliği modelini hayata geçirebileceği araziye bulmuştu. Baltacı Çiftliği ile başlayan üretim hamlesi Millet Çiftliği'yle birlikte devam etmiş,

*Termal'de
Kurşunlu Hamam,
yıl 1925*

Yalova, İstanbul'un sebze, meyve, süt ihtiyacının karşılandığı merkezlerden biri haline gelmişti.

Gerek imar, gerek ekonomik ve gerekse de sosyal yaşam açısından çağdaşlarıyla boy ölçülebilecek düzeye taşınmasını sağladığı bu küçük kasabayla ilk karşılaşması Gazi Paşa'yı etkilemiş olmalı ki; 19 Ağustos 1929 tarihi Yalova'nın kent kimliğinin oluşmasında bir dönüm noktasıdır.

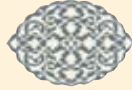
Mustafa Kemal'in, Karlsbad ziyareti sırasında çekilmiş bir fotoğrafı

Atatürk, Termal'de kalan bir misafirle konuşuyor

“YALOVA BENİM KENTİMDİR”

Kemal ATATÜRK

Bizans İmparatorluğu'nun yönetimindeyken bir sayfiye olarak kullanıldığı öğrenilen Yalova'daki sosyal hayat Mustafa Kemal Atatürk'ün kente gelişiyle canlanmaya başlamıştı. Kentin tamamını yeniden inşa etmeye dayalı imarı planının hazırlanması o döneme dek merkezden uzak konumlanmış sosyal yaşamı şehre taşımaya başlamıştı.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Yalova'da kaldığı sürelerde halkın içinde olup onların sorunlarını dinlediği ve imar çalışmalarını yakından takip ettiği bilinmektedir. O günlere dair anekdotlarda bu konuyla ilgili detaylara rastlamak mümkündür.

“Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, 12-18. Eylül günlerini Yalova'da istirahat ederek geçirdiler. Gazi'nin en önemli ilgisi ve zamanını geçirdiği süreç halkla olan yakın, rahat, içten temasları ve görüşmeleriydi. Yalova'daki hayat genellikle öğleye kadar köşkte geçiyor; öğle yemeği özel dairede yeniyor ve ondan sonra halkın yoğun olduğu yerlere yürüyerek gidiliyor ve bazan da otomobille çiftlikler geziliyordu.

Yalova'daki imar faaliyetlerini incelemek, denetlemek de önemli uğraşlarındandı. Yalova'daki halk hamamlarının bakım ve onarımı bu süre içinde tamamlandı. Üniversiteden bir bilim heyeti Yalova kaplıcalarını incelemeye geldi. Radyoaktivite bakımından değerlendirmesini yaptı. Yalova otel ve gazinosu tamamlandı.”⁶

Yer yer bataklık alanların olduğu, dönemin sıklıkla görülen hastalıkları

6) Ertuğrul Zekai Ökte, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri (1922-1938)*, s:263 Tarih Araştırmalar Vakfı 2000

arasında sayılan sítmanın yaygınlığı Yalovalılar'ın kent merkezinden uzak yaşam sürme nedenlerindendi. Toplumsal yaşam alanı planlamanın sosyo kültürel, sosyo ekonomik parametreler gözetilerek bütüncül bir bakış açısıyla mümkün olduğunu Batı'daki örneklerinde görmüş Mustafa Kemal Atatürk, Yalova'yı yeniden imar ederken aynı zamanda şehre kimlik kazandıracak özelliklere sahip olan bir planlama anlayışıyla konuya yaklaşılmaması gerektiğinin farkındaydı. Bu nedenle Nafia Vekaleti'nden 2/4/1930 tarihli 1387/2122 numaralı tezkereyi kendi imzası ile Yalova ve civarındaki bataklıkların ıslah çalışmalarını başlatmak için çıkartmıştı.

Yalova'nın o dönemde yaşamaya başladığı kentsel dönüşümü ve her detayın kendi içinde düşünülerek planlanışını dönemin Kaymakamı Şefik Soyer'in oğlu Dünder Soyer'in anlatımında görmek mümkün:

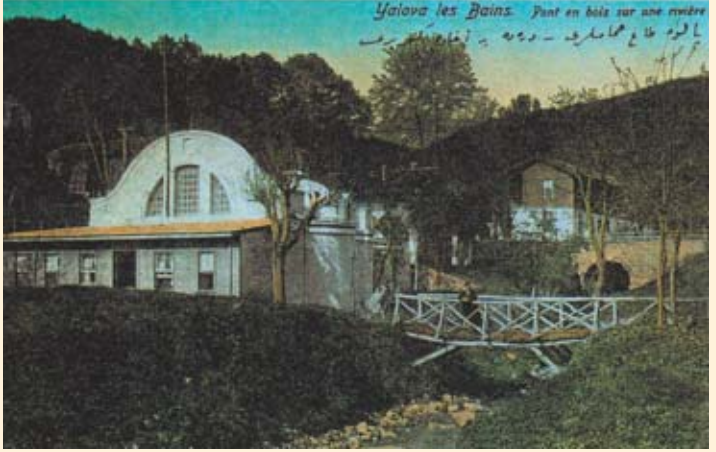
“Dörtüyl’den gelip Galatasaray’a yatılı olarak girdikten sonra, hafta sonu tatillerimi Yalova’da geçirirdim.

Yalova, okulda öğrendiklerimin dışında, hayatımın bir çok önemli ve gerekli sayılabilecek yeniliklerini yaşayarak, bilgi dağarcığımı zenginleştirmek fırsatını kazandığım yerdir.

O tarihlerde Yalova İstanbul ilinin uzantısı olarak karşı sahillerde parlayan küçük, Şirin bir kasabaydı. Yalova’dan Kaplıcalara doğru uzanan yol, dağların arasında bol ve çeşitli ağaçların yeşillendirdiği bir vadi ve fışkıran kaynar sıcak suları ile yeşilin yere düştüğü bir yerdii. Büyük Atatürk Yalova’yı keşfeder. Aşemilerlik yıllarında genç subayken Almanya ve Çekoslovakya’da gördüğü su merkezlerinden Baden-Baden’le, Karls-Bad’ın bir eşini burada yapmayı tasarlar. Bu nedenle sık sık Yalova’ya gelir ve vakit geçirmeden Kaplıcaların bulunduğu bölgeye gider. Batı anlamında güzel bir “su şehri”ni Yalova’da kurmak, düşleriyle plan ve projelerini gerçekleştirebilmek istemektedir. Bir gün babamı (Şefik Soyer) yanına çağırır: Atatürk, burada yapmak istediklerini, projelerini ve düşüncelerini birer birer babama anlatır ve onu bu işle görevlendirir.

Bu kitabı yazmaya karar verdiğim tarihe kadar, Atatürk tarafından babamın Yalova Kaplıcalarını yeniden kurmak ve modernleştirmek için vazifelendirilme nedenini tam olarak anlayamamıştım. Bir gün babamın sandığını karıştırırken aşağıdaki fotoğraf gözüme ilişti. Wiesbaden’de tedavisi sırasında çekilmiş fotoğrafından ve ekli vesikalardan Avrupa’nın bu güzelim Su Şehrinde aynı

Termal,
Yıl 1925

zamanda incelemelerde bulunduğunu anladım. Böylece Atatürk'ün Yalova kaplıcalarını yenilerken, babamı tercih etmesinin nedenini anlamış oldum. Atatürk; 'adama iş değil, işe adam' prensibiyle hareket eden kişiliğiyle devrimlerdeki büyük başarısının sırrını, bu olayla da bir kere daha ortaya koymuş oluyordu.

İşte bizim Yalova serüvenimiz böyle başladı.

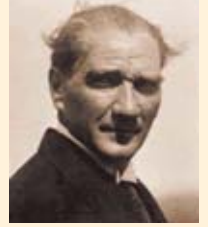
Babam ilk olarak Yalova ile kaplıcalar arasındaki yolun çift taraflı ağaçlandırması çalışmasına başladı. Dikilen ağaç fideleri her gün sulanır, bakılır ve hayvanlar tarafından yenmemesi için korunurdu. Bu ağaçlar babamın sanki çocuklarıydı. Kaplıcalardaki çalışmaları görmek için her gün gidiş ve gelişlerde onları şefkatle ve dikkatle inceler, hepsinin çabucak büyüyerek etrafı gölgelendirmesini isterdi. Yalova'daki kaplıcalar tamamlandıktan sonra modern tesislerde doktorların kontrolünde banyo yapılır ve şifalı sular içilirdi. O dönem İstanbul sosyal hayatının tanınmış simaları 1930'ların moda şapkaları ve çarliston kıyafetleriyle Yalova'ya gelirlerdi.

O çocukluk hafızama öylesine yerleşmiş ki, hayata atılıp yurt dışında gittiğim sıralarda, Avrupa'daki su merkezlerinin çoğunu dolaşım. Bu arada İtalya'da Pizza kulesinin bulunduğu yerde Monte Catini diye çok tanınmış bir su merkezi vardı. Orada bir kaç günümü geçirdiğimi hatırlıyorum.

Avrupa'nın birçok yerinden gelen insanlar o su şehrinde otelleri doldurur, kente büyük bir ekonomik hareketlilik kazandırırlandı. Turistler sabah erken kalkıp, kentin biraz dışındaki bu merkezlere giderler, doktorların gözetiminde hangi kaynaktan çıkan suların ne miktarda içileceğini öğrenerek, özel bardaklarla kürlerini sürdürürlerdi.

Bir yandan da orkestralar sürekli müzik yapardı. Mağaralarda sıcak su masajları, buhar banyoları yapılırdı. Çeşitli cilt hastalıkları dahil, nefes yolları ve astımla ilgili hastalıklar burada tedavi edilirdi.

İşte, Atatürk'ün hedefi de Yalova'yı böyle bir kent yapmaktı.”⁷

İSTANBUL'UN SAYFİYESİ YALOVA

1929 yılının Yalova'sı kent planlamasından uzak yapılaşması, merkezi köylere bağlayan yolların ulaşım elverişsiz durumu ve sosyal yaşamın hareketsizliğiyle dikkati çekiyordu. Merkez'de süren sessiz sedasız hayat tek tük de olsa İstanbul ile yapılan ticaretle hareketleniyor, deniz ulaşımının halâ motorlarla sağlanması ekonomik gelişmeye çok da izin vermiyordu.

Dönemle ilgili kayıtlara bakıldığında Yalova'nın kent kimliği açısından Batı'da konumca benzediği çağdaşlarıyla olan farklılığı, eksikliği kolaylıkla anlaşılabilir. Kentin yeniden planlanması coğrafi konumunun getirdiği gereklilikler yanında ekonomik ve sosyal yaşamda düşünülerek kurgulanmalıydı. Bu düşünce doğrultusunda olsa gerek Mustafa Kemal Atatürk'ün kent ile ilgili ilk tasarrufu Yalova'yı İstanbul'a bağlamak olmuştu. Kentin statükosundaki bu değişim, yeni bir kimliğin çerçevesini belirlemiş oldu.

Yalova'da hızla başlayan imar çalışmaları şehre yakın geçmişinden farklı bir geleceğin müjdecisiydi. Yalova, artık İstanbul'un sayfiyesiydi.

⁷) Dündar Soyser, *Cumhuriyet'te Adım Adım Olaylar, Anılar...* s:44-46, Buke Yayınları 2001

YALOVA'NIN İKİ YANI AĞAÇLI YOLLARI

Kentin ana aksları vapur iskelesi merkez alınarak konumlandırıldı. İskeleden batıya doğru yönelen sahil yolu Baltacı Çiftliği'nden geçerek Termal'e dek uzanan iki yanı ağaçlarla sınırlandırılmış ve içinden geçerken de doğal bir tünelde yol almış hissi yaratan görsellikle tasarlanmıştı. Yola Gazi Paşa Caddesi adı verildi. Yolun, Baltacı Çiftliği'ne yakınına halkın kullanımına sunulan bir gazino ve plaj yapıldı.

Yalova'yı Bursa'ya bağlayan ve Roma'dan kalmış olması muhtemel olan eski yol genişletildi. Merkez'in köylerle bağlantısını kolaylaştırmak için yol inşaatı hız kesmeden sürdü. Yalova'nın kent olarak çehresi değişirken İstanbul'u Anadolu'ya bağlayan bir "Su Yolu" üzerine konumlanarak tercih edilen bir güzergah olmaya başlamıştı. Bu çalışmalar dönemin gazetelerinin üzerinde durduğu birinci konular arasındaydı.

Seyri Sefarin İdaresi, İstanbul ile Yalova arasındaki vapur seferlerinin daha güvenli ve hızlı gerçekleşmesi için süratli vapurlar satın almaya başlamıştı. Yakın geçmişten farklı olarak seferler yeniden düzenlenerek sıklaştırılmıştı.

Yalova'nın yeniden imar edilmesi sadece yeni yolların açılıp eskilerinin genişletilmesiyle sınırlı değildi. Kent peyzajı da düşünülmüş, Samanlı Deresi'nin denize karıştığı noktadan içerilere kadar sandal ve motorla gezinti yapılacak kadar derinleştirilmesi planlanmıştı. Sahil, İskele'den Baltacı Çiftliği'ne dek plaj olarak bırakılmış, caddeler ağaçlandırılıp ışıklandırılmış. Bahçe duvarları yaban gülleriyle çevrili, içinde çeşitli meyva ağaçlarının ekili olduğu, ıhlamur kokularının sokakta yürüyeni bambaşka hayali bir diyara sürüklediği tek katlı, bahçe içinde evlerin yapımı desteklenmişti.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Yalova'ya kazandırdığı prestij yapılardan belki de en önemli projesi dönemin ünlü mimarı Sedat Hakkı Eldem'e ait Cumhuriyet Halk Fırkası Kaza Merkezi olarak yapılan ancak daha sonra Halk Evi olarak kullanılan binaydı.

14 Mart 1938'e gelindiğinde Yalova'nın çehresi 1929'dan çok farklıydı.

Yalova yolu ve Bursa...

Bursa'ya gidenler, niçin Mudanya'yı bırakıp Yalova'yı tercih ediyorlar?

Bazı vatandaşlar Bursa'ya gidecekleri tren için Yalova istasyonunda bekliyorlar.

Bursa (Hususi) — Bugün şimdiye kadar çok yarılmış olan Yalova ve Bursa'nın bazı hususiyetlerini anlatacağım.

Yalova'yı Yalova ikelesi ve kaplıcalar olmak üzere ikiye tefrik etmek lâzımdır.

Yalova ikelesi hergün büyük bir canlılık manzarası arz ediyor. İskelede sıraya dizilmiş yataklara otomobil ve otobüs bekler durur. Yalova ikelesinde hayat on buçukta. Adalar istikametinden vapur görününce başlar; saat bir kadar devam eder. Bu zaman zarfında İstanbul'dan gelen Bursa yolcuları otobüslerle Bursa'ya, kaplıca müstahilleri de Yalova kaplıcalarına gider. Her gün Bursa'ya 15 kişilik otobüslerden bir kaç tane çıkar. Akşam üzerleri

edilen Yalova istasyonundan bir manzara

Seyrüsefaile adamları bana çok gibi göründü. Bundan maada etelde kalkanların yemek yemeleri mecburiyeti müşteriler arasında oldukça müstahiller arasında oluyor. Maamafih alkadarlar gelecek sene bu mecburiyetin kaldırılacağını söylüyorlar.

Yalova'da geçen sene başlanan büyük yürme havuzu da bitmiş ve kaplıcadakilerin vaktini geçirebilecek bir eğlence yeri olmuştur. En çok masrafı mucip ayılar büyük etelde hergün çalan on kişilik orkestra ile elektrik itihhal eden fabrikadır. Acaba bu ihtiyaçları daha uzuna temin etmek kabili değil mi!

Bir de Yalova kaplıcalarında otomobillerin manevra yeri için dar ve iniş tehlikeli bir yer itihhal edilmiştir. Orada her an bir kaza olmasın kabilidir. Bunun muhakkak düzeltilmesi

Yalovaya ragbet başladı

Cuma günleri banyolara binlerce halk gidiyor

İmar mesaisi faaliyetle devam ediyor
Yalovada bir de kömür damarı bulundu

Yalova kaplıcalarının imar işleri faaliyet içinde devam ediyor. Kaplıcaların suyunun daha yararlı hale getirmek ve bu işle meşgul olmaktadır.

Bu arada 16. gün Yalovada bir de kömür damarı bulundu. Bu kömür damarının imar işleri için kullanılması için çalışmalar başlatıldı.

Bu arada 16. gün Yalovada bir de kömür damarı bulundu. Bu kömür damarının imar işleri için kullanılması için çalışmalar başlatıldı.

Bu arada 16. gün Yalovada bir de kömür damarı bulundu. Bu kömür damarının imar işleri için kullanılması için çalışmalar başlatıldı.

Yalova'ya gösterilen ilgiyi haberleştiren iki gazete kupürü

Atatürk, Yalova'da
karşılınıırken, 1929

Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifi ile hazırlanan Yalova İmar Planı salt imarla sınırlı kalmamış, kentin sosyokültürel ve ekonomik ilerleyişini de gözler önüne sermekteydi:

"...Bir liman olarak Yalova'yı şu şekilde hülasa edebiliriz.

Yolcu vapurları, ki en ziyade Akay postalarıdır, hali hazırda mevcut iskeleye yanaşırlar. Burası mevkii itibarıyla imar plânında da iskele olarak muhafaza edilmesi muvafık görülmüştür. Kasabanın ilerideki gelişmesini göz önüne alarak mevcut iskele lodos rüzgârlarını siperleyecek bir şekilde uzatılmıştır. İskelenin burada olmasının en büyük kıymetlerinden biri de Bursa yolunun muntazam bir şekilde ve doğrudan doğruya buradan başlamasıdır. Bundan başka kasabanın ilerideki alacağı şekli göz önüne alırsak iskele, merkezi bir vaziyette kalmaktadır. İhracat yönünden ise Yalova'ya İstanbul'un bir hinterlandı gözüyle bakılabilir. Burada mevcut olan Karamürsel istikametindeki Millet ve kaplıcalar yolu üzerinde Baltacı çiftlikleri kendi mevcut dahili iskeleleri vasıtasıyla kendi ham madde ve çiftlik ürünleriyle hayvanları İstanbul'a naklederler. Son senelerde bilhassa Baltacı çiftliğinin limanı bütün civar köylerden ve hatta Bursa'dan gelen maddeleri buradan ihraç eder.

1/ 5000 mikyaslı imar plânında bu durum göz önüne alınarak, Baltacı Dere kenarı eşya limanı olarak çağdaş bir şekilde düzenlenmiştir. Burada dere kenarında ufak bir sanayi merkezi de kurulabilir. Bu sanayii, dericilik, konservecilik, tütüncülük ve saire gibi küçük sanatlar şeklinde tasavvur etmek lâzımdır. Böylelikle Yalova ve civarı üretiminin nakliyesi en başarılı bir şekilde ve şehrin manzarasını hiç bozmadan kendine özgü bir çerçeve bulmuş olur.

Kasabanın imar plânı düzenlenirken 50 senelik gelişimi göz önüne alınmıştır. Nüfus sayısı bu günkü iki misli olarak kabul edilmiş ve yaklaşık olarak 3500 kişi olacağı var sayılmıştır.

Bölgelerin bölünmesinde, şehrin bu günkü bünyesi korunmuştur. Çarşı ve ticaret yeri olarak Bursa yolu, sahildeki Millet Çiftliği istikametindeki yolun bir kısmı ve kaplıcalara giden yolun köprüye kadar olan kısmı kabul olunmuştur ki, bunlar imar plânında kapalı inşaat tarzında gösterilen yerlerdir.

İskele önündeki büyük meydan, (Cumhuriyet Meydanı) olarak düşünülmüştür. Bunun sağ ve sol tarafında sadece resmi binalar yapılip deniz kısmı tamamen açık bırakılarak güzel ve muntazam bir şekil verilmeye çalışılmıştır. Yeni yerleşim bölgesi olarak asfalt boyunca kaplıcalara oldukça yakın olan arazi seçilmiştir. Yalova kaplıcalarında tedaviye ve yıkanmaya muhtaç her vatandaş, ailesiyle birlikte halen çok pahalı olan kaplıca otellerinde oturamaz.

Bu önemli sosyal durum göz önüne alınarak, kasabada konforlu ve aynı zamanda ucuz kiralık villalar düşünülmüştür. Bunlar yazlık olarak da kiralanabilir. Otobüslerle sabah akşam, hatta günde birkaç defa, kaplıcalara gitmek burada

oturanlar için mümkündür. Bu suretle, Yalova kaplıcalarının geniş halk kitlelerinin yararlanması sağlanacaktır.

Bu villalarda sükunetin sağlanması için, durumun sağladığı olanaklar çerçevesinde, yolun gürültüsünden uzaklaşmaya çalışılmıştır. Villalar ayrı ayrı gruplar halinde adeta yeşillikler içerisinde gömülerek düzenlenmiştir. Bunların arkasındaki bahçeler, yemiş bahçesi olarak düşünülmüştür.

Bu villaların arka tarafındaki boş sahaya, şehrin nüfusunu arttırmak maksadıyla göçmenler yerleştirilecektir. Bunların arasındaki sahalara da oldukça büyük olup sebze bahçeleri olarak bırakılmıştır. Bu sahada aynı zamanda örnek bahçelerin yapımı da mümkündür.

Bursa, Karamürsel ve kaplıcalara giden otomobillerin durak yerleri, halen çok kıymetli olan sahildeki yerinden kaldırılmıştır. Burası şerefli ve büyük Cumhuriyet Meydanı olarak düzenlenmiş, durak yeri de bu meydanın karşısında ve asfalt yolun diğer tarafına yapılmıştır.

Yalova'nın ulaşım açısından geleceği ve gelişimini gayet muntazam bir tarzda düzenlemeye özellikle dikkat edilmiştir. Yeni yollar ki, bunlar Karamürsel ve Bursa caddeleriyle, kaplıcalar ve köylere giden yollarıdır. Bunlar Cumhuriyet Meydanı'nda birleştirilmiştir. Yalova'nın esas ve ana damarlarını meydana getiren bu yollar sayesinde, muntazam bir şekilde ulaşım sorunu halledilmiştir. Diğer yollar daha ziyade mesken yolları olup yayalara ait caddeler şebekesinin teşkilatında ana damarların ikinci derecede yollarla mümkün olduğu kadar az çarpışma husule getirmelerine dikkat edilmiş ve kasabanın ekonomik vaziyeti göz önünde tutularak yol sayısı asgariye indirilmiştir.

Bütün caddelerin genişlikleri ve adaların ebadı yapı yollar kanununa göre tespit edilmiştir. Yalnız kasabanın eski yollarının ekserisini şimdiden lağvetmek imkanı bulunduğundan bunlar yayalara ait gezinti yolları olarak bırakılmıştır. İskelenin doğu tarafındaki mevcut Millet Çiftliği ile kasaba arasındaki sahaya, yine göçmenlere tahsis edilmesi tasarlanan binalar yerleştirilmiştir.

Bu bölgenin önündeki adalara deniz tarafından belediyeye bir çok inşaatta müsaade edilerek sahipleri tarafından yaptırılmış bulunduğundan adı geçen binaların korunması da ayrıntılı şekilde düşünülmüştür.

Otobüsler için genel garaj, mezbaha ve park yeri için

Yalova - Bursa Yolu yapılıyor

Yalova'da güzel bir «te
davi evi» açıldı

Bursa 30 (Hususî) — Yalova - Bursa arasındaki yolun boruk kısmı yapılmaya başlanmıştır. Her ne kadar yol iki kat taş döşeniyor ve bu suretle sağlam bir yol yapılıyorsa da, amelîyat pürüzü devam ettiğinden boruk kısmın baharada bile bitmesine ümitâl verilmemektedir. Öyle zannedirim ki; bu yol biterse, İstanbûl'a, Mudanya'ya bundan hemen hiç kimses gelmeyecek ve o yol tamamen külelenecektir.

Geçenlerde Bursa otobüscüleri; Bursa Belediyesine kayıtlı otobüslerin Yalova'da vapur iskelesi civarına bakak kalmadığından ve Yalova ile kaplıcalar arasında seyrü seferden menedildikleri den habisle şikâyet ediyorlardı. Yalova kaymakamı Şefik Beyden bu mesele için aldıkları şekli sordum, dedi ki:

« — Filhakika Bursa'ya kayıtlı otobüslerin Yalova Belediyesine kaydolmadığına kaplıcalara sefer yapmaya menedilmişti. Ancak; bazı otobüsleri her iki Belediye de kaydolarak faaliyette bulunduklarını gördüğümüz için bu gayritabii vaziyeti de nihayet vermemek imkânı oldu. Otobüsler, ya Bursa'nın ve ya Yalova'nın mahallî olduk. Binaenaleyh Bursa'ya kayıtlı otobüslere ayrı ayrı Yalova'ya kayıtlı otobüslere ayrı ayrı birer takat gösterdik. Şikâyet bundan mütevellit. Şimdi Yalova Belediyesi kaplıcalar için yeni ve muntazam bir servis ihdas etti.»

Kaymakam Beye çiftliklerin vaziyetini de sordum. Çiftliklerde hayvanat güttüğe tekkir edilmekte olduğuna ve mamulâtın İstanbûl piyasaları da çok iyi tutulmuş bulunduğunu söyledi.

Bursa - Yalova yolu tamir edildi

Otobüsler de intizama g-
rince seyahat kolaylaştı

Bursa - Yalova yolunda işleyen
yeni otobüsler

Bursa (Hususi muhâbirimizden) -
502 seyahatimde İstanbula Yalova
yolundan gidip geldim. Yalova yolu
Mudanya yoluna nisbetle çok ucuz.
Yalovadan öğle yemeği de dahil ol-
mak şartıyla 2 lira ile İstanbul'a gide-
biliyorsunuz. Halbuki Mudanya yo-
lundan vapur ücreti ikinci mevki
280 kuruştur. 115 kuruşluk vaporda
bir öğle yemeği ve 50 kuruş otobüs
ücretile beraber bu yolculuk insana
445 kuruşa mal oluyor. Binaenaleyh
yarıyarıya hatta yarıdan çok fark
eden Yalova yolu halkın rağbetini
kazanmıştır. Eğer, banyo mevsim-
lerinde bu yolculuk bütüştürün ucuz-
latılırsa birçok vatandaş daha se-
yahat imkânı vermek suretiler fazla
rağbetten de kazanç temin edilebi-
lir.

belediyenin sarf ettiği büyük gayretler göz önünde tutula-
rak bu binalar da aynen korunmuştur. Bu güzel yerden daha
iyi bir şekilde istifade etmek imkânları olup ileride burada
büyük mağazalar ve saire yapmak uygundur.

20 metre genişliğinde kamulaştırılan ve garajlara doğru
giden sahil yolu garajdan itibaren 12 metre genişliğinde
olarak Millet Çiftliği istikametine doğru uzatılmış ve çiftlik
hududu boyunca güney kısmındaki Karamürsel caddesine
bağlanmıştır.

Mevcut Yalova deresi batısındaki saha, spor alanı olarak
düşünülmüştür. Bu münasebetle derenin kenarı tamamen
ağaçlandırılmış ve bu yeşil saha, asfaltı geçerek deniz
kenarındaki rıhtım boyunca Cumhuriyet Meydanı'na kadar
devam ettirilmiş ve buradan da kasaba doğusundaki
Millet Çiftliği'ne kadar varan bu ağaçlar denizden Yalova'yı
oldukça sekin bir şekilde süsleyerek kasabaya bir sayfiye
(yazlık) karakteri vermiştir.

Koşu yeri halen mevcuttur. Yalnız yeni imar plânında
burası lüzumu derecede daha çağdaş bir şekle sokulmuş-
tur.

Mezarlık sahası olarak, köylere giden yol ile dere arasın-
daki alan kabul edilmiştir. Burası mezarlık olarak seçilerek
ileride kolay bir surette ağaçlandırılabilceği hakkındaki
düşünce en büyük rol oynamıştır.

Hava alanı, deniz uçaklarının da yararlanabilmesi için,
Millet Çiftliği'nin bir kısmı kamulaştırılarak, sahilde yapımı
uygun görülmüştür. Bu arazinin coğrafi durumu itibarıyla
düz olması ve rüzgâr istikametine elverişli bulunması hava
alanı olarak tercihi sebeb olmuştur.

Yalova İmar Plânı hazırlanırken kasabanın 50 senelik ge-
lişmesini sağlayacak bütün çağdaş şehircilikte memleketi-
mizin sosyal esaslarının tatminine çalışılmıştır.

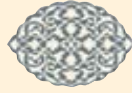
50 senelik bir müddet zarfında bittabi bir çok yeni
fikirler ve yeni konular, kasabanın ilerideki çıkarları için
ortaya atılabilir. Düzenlenen İmar Plânı'nın esas fikirlerini
bozmadan meydana gelecek bu yeni ihtiyaçlara göre
plânı değiştirmek mümkündür. Çünkü İmar Plânı,
yaşanılan bir zamanın aynasıdır. Ve asıl kıymeti hali hazır ka-
rakterine uymasındır.⁸

8) Ahmet Akçöl, Atatürk'ün Kenti Yalova, s:24-27

Atatürk, Millet Çiftliği'nde mühendislerden bilgi alıyor (3 Eylül 1929)

SELANİK'DE RAPLA ÇİFTLİĞİ'NDEN YALOVA'NIN ÜNLÜ ÇİFTLİKLERİNE

Mustafa Kemal Atatürk'ün çocukluk yıllarına dair anıların konu alındığı kitapların belki de en gözde anekdotları çiftlikte yaşadığı zamana aittir. Selanik yakınlarındaki Rapla Çiftliği'nde geçirdiği sürede doğa ile iç içe yaşama deneyimi, onun kişiliğini besleyen hümanist yaklaşım ve bunun duygusal yansıması, ilerdeki yaşamında çocukluğuna dair anlatımlarının arasında kendini göstermiştir.

1929 yılında Yalova'ya ilk geldiği günlerde keşfettiği Baltacı ve Millet Çiftlikleri onun geçmişine ait doğayla uyumlu yaşamayı sevmesine dair anılarını yeniden görselleştireceği mekânlardı.

Dönemin Başbakanı İsmet İnönü, Çiftliklerin satın alındığı sıradaki muhalefetini belirttiği anlatımında Mustafa Kemal Atatürk'ün arazileri şahsi parasıyla aldığına dikkat çeker. *“Yalova’da çiftlik almaktan vazgeçmesini söyledim. Dedim ki, yeni bir çiftlik hükümetten yeni külfetler talebidir. Yeni milyonlar demektir. Buna imkân yoktur. Hükümetten bir şey istemiyorum dedi.”*⁹

Yalova'da Baltacı ve Millet isimleri olarak faaliyet gösteren çiftliklerin ihtisas alanları olarak kullanıldığını söylemek yanlış olmaz. Baltacı Çiftliği, zirai sanayinin gelişmesi için kullanılmış, kuşkonmaz, turfanda sebze bahçeleri ile kent peyzajında kullanılan bitkilerle, meyve çeşitleri ile bağcılığın gelişmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Millet Çiftliği'nde daha

9) Ahmet Akçol, *Atatürk'ün Kenti Yalova*, s:209

Atatürk, Millet Çiftliği'nde mühendislerle plan üzerinde tartışıyor (3 Eylül 1929)

çok hububat, Amerikan tipi tavuk yetiştiriciliği, hayvancılık ve zeytincilik konularında ihtisaslaşma sağlanmıştır.

Her iki çiftliğin geliştirilmesinden; Yalova kaymakamı Şevki Bey, çiftlik müdürü Necati Bey ve veteriner hekim Mehmet Ali Bey'den oluşan bir kurul görevlendirilmişti. Dönemin İstanbul Valisi'nin çiftlikleri denetleyenlerden biri olduğu da bilinmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk, kentin çağdaşlarıyla eşit düzeye gelmesi için planlamasıyla uğraşırken, doğal hayatı yeniden solukladığı ve aynı zamanda bir ekonomik değer olarak şehre kazandırdığı Çiftlikler'i 11 Haziran 1937 tarihinde hazineye bağışlamıştır. 11 Mayıs 1938'de resmîyet kazanan bu bağışa konu olan arazi üzerindeki taşınmazlara dair kayıtlarda 1930'ların başında alındığından farklı bir portföyle karşılaşılmaktadır. Arazi, bina, tesisat ve hayvanlar dışında: günde 15 bin litre pastörize süt ve bin kilogram tereyağı işleme kapasitesinde modern Süt Fabrikası, bir Yoğurt İmalathanesi, bir Tavuk Çiftliği, iki özel iskele ile liman tesisatı, bir adet 35 tonluk deniz motorundan oluşan liste Mustafa Kemal Atatürk'ün çiftliklerle ilgili tasarrufunun sonucudur.

DENİZ KIYISINDAKİ BALTACI ÇİFTLİĞİ

Yalova merkezin Batı'sında yer alan 4048 dekarlık alana sahip Çiftlik 1929 yılında Mustafa Kemal Atatürk tarafından satın alınmıştı. Yurt dışından getirilen tohumların ilk kez denendiği tarlalar yanında yabancı ırk olan Merinos, Sovyetler'den getirilen Karağül (Karakul) koyunları da bu çiftlikte yetiştirilmiş. Süt ve süt ürünlerinin geliştirilmesi için Avusturya ve Macaristan'da bu alanda yetişmiş ustabaşılar getirilerek üretim sağlanmıştı. Gerek tarım gerekse hayvancılık alanında eğitim almış çalışanların verdikleri eğitimler sonunda yetişen ürünler çiftliklerin sürdürülebilirliğinin sağlanmasının teminatı olmuştu. Bu noktada Baltacı Çiftliği, sadece üretim yapılan yer olmanın yanında ziraat eğitiminin yapıldığı bir okul olma görevi de üstlenmişti.¹⁰

10) Ahmet Akyol, *Atatürk'ün Kenti Yalova*, s:215

Atatürk, Millet Çiftliği'nde İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ ile birlikte

Mustafa Kemal Atatürk'ün Baltacı Çiftliği'nin geliştirilmesi ile ilgili düşüncelerini bazı gazetecilerle paylaştığını yine o dönem basılmış gazetelerde görmek mümkündür. Baltacı Çiftliği, dört bölüme ayrılarak planlanmış, bölümleri birbirinden ayıran su kanalları, tarlaların sulanması

Baltacı çiftliği 8.000 dönüm arazi üzerine kurulmuştur. Yalova'daki Gazi çiftliklerinde elazı sanayisi tahsis edilmiş olmasına, elazı milyona kurtulmaz, turfanda zahar bahçe - lezli (İtalya) emektedir. Arvın tur - fında fidanlar, morva ağaçları ve bilhaza bağ yetiştirilmeğe çalışmak tadır.

Her iki qitənin inkişafı üçün Yalova bərməkləmə Sevdə və Çiftlik müdirləri Nəvati, bərmə Mehmet Ali Beylər gənclər bir fəallıqla qalmaqta - dıqlar.

Yalova'da bulunan İstanbu'l Valla'i Mektebi'nin ve Terakkiyede Müdri Umumi'ni Şeddi'llah Beyler de düm çiftliğe gaheruk her tarafı gummilev ve ve - sifon leshati alika ile diatomigleedir.

35

İtalya'dan davet edilen ziraat eğitmenleri yörenin meraklı gençlerini eğitiyor, üstün başarı gösterenler İtalya'ya ziraat mühendisliği eğitimi almak üzere gönderiliyordu.

Baltacı ve Millet Çiftlikleri, bir yandan yeniden inşa edilen Yalova'nın tarım ve hayvancılık konusunda gelir kaynaklarından birini oluştururken diğer taraftan da eğitim kurumu gibi faaliyet gösterilmesiyle çağdaşlarından çok farklı bir misyon yüklenmişti. Üretirken öğrenmek, öğrenirken ekonomik katma değer yaratmak.

Dönem teknolojisinin yeniliklerinin denendiği bu çiftliklerle ilgili yine Yalova Kaymakamı Şefik Soyer'in oğlu Dündar Soyer'in Millet ve Baltacı Çiftlikleri'ni anlattığı anılarına bir göz atalım:

"Atatürk Yalova' da sahil şeridinde olan iki çiftlik de satın almıştı. Bunlardan birisinin adı Millet, diğerininki de Baltacı Çiftliği olarak adlandırılmıştı. Bu çiftliklerin yönetim, denetim ve kontrolünü de babam üstlenmişti.

Atatürk'ün şahsi malı olan bu çiftliklerin bütün giderleri şahsi hesabından karşılanırdı. Hatırlarım; harcamalar için ihtiyaç duyulduğunda Atatürk'ün bankadaki hesabından para çekmek gerekirdi. Atatürk bankalardan para çekme yetkisini babama vermişti. Babamı da zaman zaman ona ait çekleri imzalarken görürdüm. O zaman bu kağıt parçası çeklerin ne anlama geldiğini bilmiyordum. Ama iş hayatına atıldığımda bunların ne kadar önemli olduğunu gördüm.

Kaplıcalardan kasabaya, dolayısıyla denize inen ağaçlıklı yolun sağındaki çiftlikte, modern tarımın bütün incelikleri uygulamaya konmuştu.

Atatürk, heyecanla Baltacı Çiftliği'ndeki çalışmaları anlatıyor. Sol baştaki Fahrettin Altay Paşa'dır.

Çifiliklerde üretilen süt, İstanbul'da piyasaya sunulmak üzere şişelenirken

Atatürk, Baltacı Çiftliği'nde

1930'lu yıllarda tavukçuluk alanında gerçekten teknolojik ilerlemeler kaydediliyordu. Avrupa'dan getirilen kuluçka makinelerinde, suni yollarla yumurtadan civciv çıkarılırdı. Tavuk ve yumurta üretiminde görülmemiş bir hız kazanılmıştı.

Sütçülük alanında da teknolojik gelişmeler uygulamaya konmuştu. Ben ilk defa pastörize sütü orada tanıdım. Yalova'da hazırlanan pastörize süt ve tereyağı burada, ambalaj makineleri ile paketlenir, şişelenir, kutular, şişeler İstanbul'a gönderilirdi.

O yıllarda İstanbul sosyetesini Pangaltı çevresinde otururdu. Avrupa ile yakın ilişkileri olan ve Avrupa hayatını yakından bilenler, Atatürk'ün çiftliğinden üretilen bu ürünleri kapış kapış alırlardı.

Türkiye'de ilk kez pastörize tereyağı ve süt, günlük hayatımıza böylelikle

*Atatürk,
Millet
Çiftliği'nde
çalışmaları
kontrol ediyor*

*Atatürk,
Millet
Çiftliği'nde
ziyaretçileriyle.
Fotoğraftaki
çocuk
Dündar Soyer'dir.*

girmiş oluyordu. Ayrıca sebze türleri ile ilgili olarak da ileri çalışmalar yapıyordu. Ben "kuşkonmaz" denen sebzeyi daha o tarihlerde, küçük yaşta tanıdım ve zevkle yemeye başlamıştım. Sebze kültüründeki bu başlangıç, beni etkilemişti.

Batıkların zengin sofralarında hâlâ kullanılan kuşkonmaz, benim de artık en çok sevdiğim, vazgeçemediğim yemeklerden birisi oluyordu.

Yalova'daki çiftlikler bir laboratuvar düzeni içinde çalışırlardı. Çiftliklerin başına da tarım tahsilini İtalya'da yapmış Nizamettin ve Necati Turgay kardeşler getirilmişlerdi. Çiftliklerin teknik yönlerini bu iki değerli insan yürütürdü. Ben onların davranış ve kibarlıklarından etkilenirdim."¹³

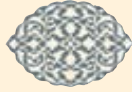
13) Dündar Soyer, *Cumhuriyet'te Adım Adım Olaylar, Anılar...* s:46-47

Atatürk, Millet Çiftliği'nde misafirleriyle birlikte

YALOVA, ÇEVRE DUYARLILIĞININ TARİHE GEÇTİĞİ KENT

Mustafa Kemal Atatürk'ün Ege kıyısında konumlanmış bir sahil kentinde geçmiş çocukluğu düşünüldüğünde onda ki su ve deniz tutkusunu anlamak zor olmaz. Uygarlık Tarihi'nin en önemli medeniyetlerinin mutlaka bir su kaynağı yanında ya da çok yakınında şekillenmiş oluşu ise bir tesadüf değildir. Su Kültürü, medeniyetleri şekillendiren, toplumları eğip bükerek biçimlendiren, onların, sosyo-kültürel, ekonomik ve düşünsel anlamda ilerlemesine ivme katan bir özelliğe sahiptir. Su yakınında kurulmuş medeniyetlerin diğerlerine nazaran daha farklı değerlerle bezeli oluşu bir tesadüf değil aksine suyun saf, doğal, saydam oluşunun ve hatta ırmak, göl, deniz gibi geniş alanlardışünüldüğünde yeşil, mavi ve beyaz renkleri yansıtışının o topraklarda doğup büyüyenler üzerindeki etkisi açıktır. Mustafa Kemal Atatürk, Su Kültürü'nün kişilik özelliklerine yansıyışını yeniliğe olan tutkusu, varolanı geliştirme becerisi ve hayatı okuyuşuyla göstermiştir.

Su Kültürü insanı doğa ile barışıktır. Denizi, ırmağı, gölü sever... Kıyısında dinlenir. İçine girer yüzer. Hepsinden önemlisi korur. Su Kültürü insanı toprağı sever. Suyun toprağı yeterince karıştığında doğanın mucizevi

*Atatürk,
Samanlı
Deresi'nde
gezintide*

yaratım gücünün görsellerine dönüşen ağaçların, bitkilerin, binbir renk ve kokudaki çiçeklerin, şifalı ot ve meyvelerin hayatın ayrılmaz parçaları olduğunu bilir, korur ve üretir. Yaşadığı yeri su ve toprağın kendine sunduklarına sahip çıkarak bezer. Mustafa Kemal de bu kültüre ait olmanın kişiliğine kazandırdığı özellikleri Yalova'nın imarında, bu kentin bir "Su Şehri" olması yönünde kullanmıştır.

Yalova'da üretime kazandırdığı çiftliklerin yanısıra, kentin peyzaj düzenlemesi ile bizzat ilgilendiğini o döneme ait çeşitli yazılı kaynaktan öğrenmek mümkün. Kentin planlamasını yaparken Yalı ve Karamürsel Caddeleri'ni ağaçlandırmış, ana aksı kesen Gazi Paşa caddesini ise her

*İki yanına çınar
dikilmiş
“Çınarlı Hıyaban”*

iki yanına çınar ağaçları diktirerek doğal bir tünel gibi tasarlamıştı. “Çınarlı Hıyaban”¹⁴ olarak adlandırılan bu yol Batı’da örneklerine sıklıkla rastlanan ve kent dekorasyonunda kullanılan bir peyzaj elemanıdır. Yalova İskelesi’nden başlayarak Termal’e dek devam eden bu güzergâh yine çeşitli hatıratlarda bahsedildiği gibi Mustafa Kemal Atatürk’ün içinden geçerek seyahat etmekten en çok zevk aldığı yoldur. Doğu Çınarı, yani Latince ismiyle *Platanus Orientalis*’in sağlı sollu dikildiği yeşil rengin tonlarının gün ışığı ile sürekli değişerek süprizler hazırladığı bu güzergâhın ağaçları Yalova’nın Teşvikiye ve Kocadere köylerinden sağlanmıştır. Kayıtlara göre Baltacı Çiftliği’nden Termal Kaplıcaları’na dek 12 km boyunca çapraz olarak dikimi gerçekleştirilen çınarlı yolda 2250 ağaç vardı. 1 Eylül 1930 tarihli güncedeki not Mustafa Kemal Atatürk’ün Yalova’daki

14) Ahmet Akyol, *Atatürk’ün Kenti Yalova*, s: 28-29

Atatürk,
Yürüyen Köşk'ün
yanında
kestirmediği çınar
ağacının gölgesinde
dinleniyor

peyzaj düzenlemelerini bizzat takip ettiğini belgeler niteliktedir. "1 Eylül pazartesi günü Yalova'da günlük program şekline gelen gezi ve dinlenmelerin dışında çevre ilçelerden ziyaretçileri kabul etti. Halka açılan yeşil alanları ve genel havuzu incelediler."¹⁵

Ağaçların bakımı rutin şekilde yapılıyor, üzerlerine tek bir çivi dahi çakılamıyor, pano asılamıyor. Eğer mutlaka bir şey yapılması gerekiyorsa Mustafa Kemal Atatürk'ün Yürüyen Köşk'ün yapımında söylediği gibi "Ağaçlara dokunmadan" gerçekleştiriliyordu.

Yürüyen Köşk'ün bahçesindeki çınar ağacının yine Mustafa Kemal Atatürk'ün ifadesiyle; "ızdıraptan kurtarılma" hikayesi Yalova'nın çevre duyarlılığı konusunda tarihe geçmiş belki de tek kent oluşunun nedenidir.

15) Ertuğrul Zekai Ökte, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri (1922-1938)*, s: 641

Yürüyen Köşk'ün hikayesini dönemin tanıklarından Dündar Soyer'in anlatımından öğrenelim:

Babam, Atatürk'ün Yalova'ya gelişlerinde konaklamak ve deniz hasretini gidermek için küçük bir konaklama ünitesi düşünür. Karamürsel'e mücavir olan Baltacı çiftliğinde düzayak dikdörtgen biçiminde, iki katlı küçük bir bina yapılır. Zemin katı tamamen bir salon, üst katta ise bir yatak odası, önünde bir terası olan bir binacık.

Binacık diyorum, daha sonraları zenginlerin, hatta devlet büyüklerinin şatafatlı binalarını gördükçe Atatürk'ün ne kadar mütevazı, hoşgörülü, ne kadar toplumla iç içe bir kişiliğe sahip olduğunu düşünürüm. Atatürk başkalarından, farklı, şaşaalı bir hayata hiçbir zaman özenmemiş, bu özelliğini de bütün hareketleriyle göstermiştir. Toplumuyla bütünleşerek, onunla uyum sağlayan bir hayat felsefesinin örneklerini, yaşamı boyunca gözlerimizin önüne sermiştir.

Atatürk, yazın sıcağından kurtulmak için, zaman zaman kaplıcalarda yaptırdığı köşküne gelirdi.

Yoğun çalışmalardan kısa süre uzak kalarak buralarda belki de biraz huzur arardı.

Bir gün, Baltacı çiftliğini ve oradaki çiftlik yaşamını görmek için arkadaşlarıyla birlikte Yalova'ya gelir. Evinin etrafında dolaşırken duvarlardan birinin hemen dibinde dikkati çekmeyen küçük bir çınar fidanı görür. Büyümekte olan bu çınarın, doğası çok rüzgârlı olan Yalova'nın esintili havasında, binanın terasına çarpa çarpa yaralandığını ve zedelendiğini fark eder. Ağaca olan sevgisi kendisini üzer ve konuyu yanındakilere duygusal kelimelerle dile getirerek sorar: "Bu ağacı kurtarmak için ne yapalım acaba?"

Arkadaşlarının bir kısmı ağacının yaralanan yerini çuvala sarmayı ve bağlamayı önerir. Birisi de ağacı kesmeyi teklif eder; Atatürk, yanındakiler sanki hiç bir söz söylememişler gibi, kendi sorusuna şu yanıtı verir;

"Bu binayı buradan çekelim ve ağacı kurtaralım."

Atatürk, doğaya olan, ağaca olan tutkusunu, sevgisini

Yürüyen Köşk'ün çekilme çalışmalarını yürüten mühendis ve ustalar

*Atatürk,
Yürüyen Köşk'ün
çekilme
çalışmalarını
izliyor,
Sağdaki çocuk
anıtları aktaran
Dündar Soyer.*

*Atatürk,
çalışmaları
izlerken*

böylece etrafına anlatmış olur.

Derhal mühendisler, mimarlar çağrılır ve yapılacak iş saptanır. Binanın uzantısına yeni bir temel hazırlanır ve eski bina, temellerinden açılarak açığa çıkartılır. Kısa aralıklarla alt tarafa borular döşenerek, bina bir caraskalla yavaş yavaş, santim santim çekilir ve yeni temellerin üzerine oturtulur. Böylece binayla ağaç arasında oldukça yeterli bir mesafe kazanılır ve ağaç kurtarılmış olur.

Ancak bu çekme işi pek kolay olmamıştı. Bu iş için üç gün süreyle uğraşıldı. Atatürk, bu üç gün boyunca binanın çekilme işlerine bizzat nezaret etti. Çalışmalar tamamlanıp bina yeteri kadar çekildikten ve ağaç kurtarıldıktan sonra adeta bir çocuk gibi sevenen Atatürk'ün dudaklarından; "Oh nihayet ağacı ızdıraptan kurtardık" sözleri döküldü.

Atatürk,
Yürüyen Köşk
çalışmalarını
izlemek için
Millet Çiftliği'ne
geliyor;
8 Ağustos 1930

*Atatürk,
Yürüten Köşk'in
yürütülme
çalışmalarını
izliyor*

Atatürk'ün o andaki mutluluğu ve etrafına vermek istediği mesajı yanındaki-
ler anlamıştı. Ben de çocukluğumda yaşadığım, o zamanlar pek değerlendireme-
diğim bu olayı, daha sonraları etrafıca düşünmüş ve hayatımın ders alınacak en
güzel anılarından biri haline getirmiştım.

Atatürk'ün davranışı, milletine vermiş olduğu öğütlerle doluydu. Ben, zaman
zaman yanında bulunma mutluluğunu yaşadığım sıralarda Onu daha iyi anlıyor
ve kendisine duyduğum hayranlık giderek büyüyor, büyüyor büyüyordu.

Onun ufakık iltifatları, sevgi dolu bakışları beni hayal ve rüyalar ülkesine
götürürdü. Saadetin sonsuz zevkine ulaşırdım.¹⁶

16) Dündar Soyer, *Cumhuriyet'te Adım Adım Olaylar, Anılar...* s:48-49

YAKIN DOST FOKSLA TANIŞMA

Mustafa Kemal Atatürk'ün Yalova fotoğraflarının bir çoğunda kadraja takılmış görüntülerden biri de köpeği Foks'a aittir. Onu tanıyanların anılarındaki anlatımlarından atları çok sevdiği bilinen Mustafa Kemal'in, köpekleri de en az at kadar benimseyip sevdiğini öğreniyoruz.

Yalova'da karşılaştığı gün hayatına giren Foks'un onun hayatına girmiş bilinen üçüncü örnekti. İlk köpeği Alp'in, Birinci Dünya Savaşı sırasında onunla birlikte olduğu, daha sonra Kurtuluş Savaşı yıllarında ise Yunan komutanlarından birine ait Alber isimli av köpeğini sahiplenildiğini Cemal Granda'nın o günleri anlattığı anılarında buluyoruz: Mustafa Kemal'in Foks'la karşılaşması Granda'nın anılarında şöyle anlatılıyor:

"...Foks adında bir köpeği daha vardı. Yalova'da hâlâ banyolarda seyyar fotoğrafçılık yapan Haşan Efendiden 50 liraya satın almıştı. O zaman 50 lira oldukça önemli bir paraydı. Atatürk bir sabah gezintisinde seyyar fotoğrafçının sehpasının ayakları arasında yatan köpeği görünce sordu:

«Bu köpek senin mi?»

Fotoğrafçı birden ne yapacağını şaşırdı. Hemen toparlanarak:

Atatürk,
otomobilde
köpeği Foks ile
Yalova'da bir gezide

Atatürk,
bir yurt gezisinde,
köpeği Foks hemen
önünde

«Evet Paşam,» diye karşılık verdi.

«Çok güzel bir şey...»

Atatürk'ün köpeğiyle ilgilenmesi üzerine fotoğrafçı Haşan Efendiye cesaret geldi:

«Çok beğendiyseniz size hediye edeyim Paşam,» dedi.

Köpek o zaman yavruydu. Asil falan değil, bayağı bir sokak köpeğiymiş. Ama tüyleri çok güzeldi. Atatürk bir daha hayvana dikkatle baktıktan sonra yanındakilere:

«Bu adamı memnun ediniz,» dedi.

Böylece fotoğrafçının köpeği Foks, Atatürk'ün köpeği oldu. Foks aşağı, Foks yukarı derken hayvan büyüdü. Adının nereden geldiğini, kimin taktığını pek hatırlayamıyorum. Foks, uzun süre köşte kaldı. Bir cumhurbaşkanı köpeği olarak hayatta kendi cinslerinin hiç birine sahip olmayan rahat ve mutlu bir yaşantı sürdü.

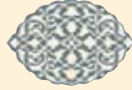
Foks, Atatürk'ün yatak odasında yatardı. Karyolasının ayak ucunda onun için diktirilmiş özel bir minder dururdu. Atatürk sabaha karşı yatağına girene kadar Foks da uyumaz, O'nu bekler; ancak sahibi yattıktan sonra mindere kıvrılırdı. Çok sadık, çok duygulu bir hayvandı.¹⁷

Foks'un ölümü de diğer iki köpeği Alp ve Alber'in kaybında olduğu gibi Mustafa Kemal Atatürk'ü derinden sarsmıştı.

17) Cemal Granda, *Atatürk'ün Uşağı İdim*, s:193-195 Hürriyet Yayınları 1973

RESMİ SAYFIYE YALOVA'DA ÜÇ EV, TEK YAŞAM

“...Yalova’nın seçilişi bir çınar ağacının çekici görüntüsü ile olmuştur.” Mustafa Kemal Atatürk’ün manevi kızı Afet İnan’ın anılarında dikkat çeken bu anlatımı Gazi’nin bu küçük kente ilgisinin başlangıcıydı. Gelecekte de “Yalova benim kentimdir” ifadesinde tanımlanan sevgiye dönüşecekti. Yalova’ya olan bu sevgisi kenti, O’nun üç ikametgâhı olduğu tek yer haline getirdi.

DALGALARIN SESİNİ DİNLERKEN UYUMAK: BALTACI KÖŞKÜ

Yalova sahil şeridinin en batı ucunda yer alan büyük çiftlik arazisi üzerindeki iki katlı kâğır bina Baltacı Çiftliği Köşkü’dür. Bazı kaynaklarda 19. Yüzyıl sonuna tarihlenmiş olsa da kesin yapım tarihi bilinmemektedir.

Osmanlı tebaası Elis Hanım’dan Mar Yakup Kilisesi Vakfı’na kalan Baltacı Çiftliği arazisi üzerindeki iki katlı kâğır yapı Mustafa Kemal Atatürk’ün direktifiyle onarımdan geçirilmişti. Deniz kıyısında konumlanan çiftliklerin az olduğu düşünüldüğünde burası aynı işlevi gören çoğundan farklı, bir sayfiye evi niteliği de taşımaktaydı.

Mustafa Kemal Atatürk’ün, köşkte kaldığı süre içinde, kıyısına demirlemiş motor ile Yalova sahil şeridinde gezintiye çıktığı, dost kabullerini yaptığı, belki denize girip yüzdüğü ancak en fazla da çiftlikte yetiştirilen ürünlerin olduğu zirai alanlarda çalıştığı bilinir.

Atatürk, Termal'deki köşkte ziyaretçileriyle birlikte

Termal Atatürk Köşkü, yıl 1933

TERMAL'DE BİR KÖŞK HİKAYESİ

Mustafa Kemal Atatürk'ün Tirmal'i ilk görüşü Yalova'ya geldiği ilk gün gerçekleşmişti. 19. yüzyıl Art Nouveau mimari özelliklerinin görüldüğü irili ufaklı köşk yapılarıyla doğal bir vadi içerisine konumlanan Tirmal, ağaç dokusu ve şifalı su kaynağı ile ilgisini çekmiş, birkaç gidiş geliş sonrasında burada kendisi için bir köşk yapılmasını istemişti. Köşk'ün yapımı tamamlanana dek 19. yüzyıl yapısı olan Yaveran Köşkü'nü onarımdan geçirtip burada konaklamıştı.

11 Eylül 1929'da yapımı tamamlandığı bilinen ilk köşk tek kat olarak inşa edilmiştir. Alışlagelmişten uzak mütevazilikte inşa edilmiş bir devlet başkanı konutu olan Köşk'ün iç tefrişatının büyük titizlikle ve ince bir zevkle yapıldığı dönemin ünlü gazetecisi Yunus Nadi'nin anılarında rastlanmaktadır. Nadi'nin Köşk'ü kendilerine bizzat gezdiren Mustafa Kemal'in yeni ve mütevazî ikametgâhı ile ilgili fikrini öğrenmemizi

*Atatürk, Köşkün
balkonunda
misafirleriyle.
Soldan üçüncü
Yunus Nadi*

Yalova Kaplıcaları
kartpostalı, yıl 1935

sağlayan anlatımı şöyledir; “İşte Türkiye Reiscumhuru’nun buradaki salonu... Burada, ecnebi (yabancı) sefirleri (elçileri) ve misafirlerimi kabul edemez miyim? diye sordular. Orada kabul olunacak bir ecnebi sefiri (yabancı elçi) muhakkak herhangi bir sarayın en mükellef (çok resmi, mükemmel şekilde yapılmış olan) salonunda kabul olunmuş olmak hissiyatı ile meşum (dolu) olacaktır. Belki ondan da fazla...”¹⁸

Mustafa Kemal’in Termal’de ikametgâh olarak kullandığı ikinci köşk yapısı ise 30 Haziran 1930 tarihinde tamamlanmıştır. Yaşam ve çalışma alanları kurgusu açısından ilkinde göre daha profesyonel tasarlanmış Köşk ilerleyen dönemde Türkiye Cumhuriyeti için önemli kararların alındığı mekânlardan biri olacaktır.

18) Ahmet Akyol, *Atatürk’ün Kenti Yalova*, s:199-200

ÇINAR GÖLGESİNDE YAŞAMAK: YÜRÜYEN KÖŞK

“Gazi Hazretleri’nin Yalova Millet Çiftliği’nde inşa edilen köşkü ikmâl edilmiştir”. 13 Eylül 1929 tarihli Cumhuriyet Gazetesi’nde yer almış bu haber, Mustafa Kemal’in aylar önce kıyısından geçerken görüp vurulduğu çınar ağacı gölgesinde kalan köşkün inşasının tamamlandığını vurguluyordu. 21 Ağustos 1929 günü İstanbul’dan Bursa’ya gitmek üzere hareket ettiği Ertuğrul Yatu, Yalova İskelesi’ne yanaşmak üzereyken dikkatini çeken bu ulu çınar ağacının hemen yanında yapılmasını istediği köşk 22 gün sonra kullanıma hazırды. Ancak köşke gelecekteki ününü kazandıran onun doğu istikametinde birkaç metre kaydırılması olacaktı.

Köşkü kullanmaya başladığı ilk zamanlarda yapının hemen yakınındaki çınar ağacının Köşk çatısına vuran dalı binaya zarar vermeye başlayınca çalışanlar konuyu Mustafa Kemal Atatürk’e iletip kesmek için izin istemişler. Ancak Mustafa Kemal bu öneriye karşı çıkmış ve binanın kaydırılmasına karar vermişti. Görev İstanbul Belediyesi’nindi.

*Millet Çiftliği’ndeki
Yürüyen Köşk.
1930’lar*

*Atatürk,
Yürüyen
Köşk'in
çekilme
çalışmalarını
izliyor*

Önce, bina çevresindeki toprak büyük bir dikkatle kazılarak, temel seviyesine inilmiş. İstanbul'dan getirilen tramvay rayları, binanın temeline yerleştirilmiş ve yapı bu kızaklar üzerine oturtulmuştu.

Mustafa Kemal'in zaman zaman çalışmaları izlediğini o günlere ait yazılmış hatıratlardan ve gazete haberlerinden öğreniyoruz.

Dönemin Paris Büyükelçisi Fethi (Okyar) Bey'in ziyareti sırasında gözlemlerini aktardığı sözleri köşkün hareket ettirilmesi sırasında yaşanan meşakkatli çabayı anlatmaktadır:

"...24 Temmuz 1930 günü öğleden sonra Gazi, beni otomobille Yalova'daki çiftliklerini gezdirdi. Araziyi, yapılan binaları ve altına kızaklar

konarak bir küçük köşkün
mevkiini beş on metre
değiştirmek için nasıl çalışıl-
dığını gördük.

Sonra köşkün yanında kurulmuş olan eski sultanlara ait iki güzel çadırın içinde istirahat ettik. Çadırların her biri nefis sanat eseri idi. Biraz istirahattan sonra, otomobil ile Yalova kaplıcalarına döndük.”¹⁹

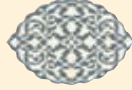
7 Ağustos 1929 Perşembe
günü İstanbul Şehremaneti
Fen Heyeti (Belediye Fen
İşleri) içinde mimar, mühen-
dislerin olduğu bir grupla

Yalova'ya gelmiş köşkün yürütülmesi sırasında hazır bulunmuşlardı. 8 Ağustos'ta başlayan yürütme işlemi iki gün sonra binanın 5 metre kaydırılmasıyla sonlanmış. Köşk yıkılmaktan, çınar ağacı kesilmekten kurtulmuştu.

Yürüyen Köşk, o ulu çınarın gölgesinde kalmış kâgir yapı, içinde yaşanacak onca anı için Mustafa Kemal Atatürk'ün Yalova'daki üçüncü evi olmaya hazırdı.

19) Ahmet Akyol, *Atatürk'ün Kenti Yalova*, s:84-85

ŞİFALI SULARIYLA TERMAL KAPLICALARI

Roma'dan Bizans'a, sonrasında Osmanlı'ya dek Termal... Topraktan fışkıran bir abıhayat... Bu şifalı su kaynağı keşfedildiğinden bu yana ressam fırçasından hayat bulmuş manzara resimleri kadar kusursuz doğasıyla her dönemde ilgi çekmişti. Romalılar'ın Avrupa'nın içlerinden batıda Büyük Britanya'ya, doğuda ise İran'a dek hüküm sürdüğü topraklar üzerindeki doğal kaynakları keşfedip, sağlık sunan hamam yapılarıyla donattıkları bilinir. Bytina'nın Pythia Therma'sı da benzer şifalı hamamları yüzyıllar boyunca kullanılmış, Samanlı Dağları arasında etrafı ormanlarla çevrili doğal bir vadide konumlanmıştı.

19 yüzyılda dönemin Osmanlı Sultanı Abdülhamid tarafından renöve ettirilen eski hamam ve eklenen yeni köşklerle dönemin üslup özelliklerini yansıtan Termal, Dünya Savaşı yıllarında bakımsızlıkla baş başa kalmıştı. 1929 Ağustosunda Mustafa Kemal Atatürk'ün ilk ziyaretiyle birlikte dünyanın tanıyacağı bir sağlık merkezi olması planlanan yeni bir misyon yüklenmiş geçmişten farklı, Cumhuriyet'in baştan imar ettiği yerlerden biri olmuştu.

Atatürk'ün Yalova'yı ve Termal'i 1929 öncesinde gelmemiş olsa da ilk kez duymadığı, Termal hakkında bilgi sahibi olduğu bilinmektedir. TBMM'de Yalova-Termal konusu zaman zaman gündeme gelmiş, hatta Atatürk, Termal'le ilgili bazı kararnameleri imzalamıştı.²⁰

20) Ahmet Akçol, *Atatürk'ün Kenti Yalova*, s:219-220

Mustafa Kemal'in Termal'i ilk görüşünde 1918 yılında bir süre konakladığı ve Karlıstad Günlükleri'ni kaleme aldığı Karlovy Vary'i anımsamış olduğunu düşünmek hayalcilik sayılmaz. Zira Termal doğal yapısı ile günlüklerin konusu olan Karlovy Vary'yi andırmaktadır. Mustafa Kemal için doğal konumu nedeniyle benzerlik taşıması dışında tesis ve işletme anlayışı ile çok geride bulunduğu Termal'i yeniden yaratmak, Avrupa'nın popüler kaplıcaları arasındaki yerini alması gerektiğini düşündüğünü hissetmek zor değil.

Mustafa Kemal'in Termal ile ilgili düşünceleri o günlerin gazetelerinde gecikmeden yer bulmaya başlamıştı. 13 Eylül 1929 günü Yalova'ya giden Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı Yunus Nadi'nin gözlemleriyle ilgili aktardıkları da O'nun bu hassasiyetini yansıtmaktadır:²¹

“...YALOVA'DA YENİ BİR ÂLEM VÜCUDE GELDİ

... Reisicumhur'un Yalova ikâmetgâhını çerçeveleyen ormanlı dağları, herhangi bir sarayın etrafında bulundurmamak her saraya nasip olacak bir şey değildir.

Ya o su, ya o Yalova Kaplıcalarının suyu...

Buna sadece Abıhayat denilse yeridir.

İnşaat devam ediyor, tanzim ve tertip işleri etrafında yoğun bir çalışma dalgalanıyor. Daha yukarıda parklar meydana gelmiş ve onun yanı başında büyük

21) Yunus Nadi, *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1929

ve vakur bir gazino yer almış. Yakın zamanda bunların, bu türlü inşaatın sayısı onlarla, yüzlerle devam edecek. Özetle, Yalova Kaplıcaları ile Avrupa'nın en tanınan SU YERLERİ'ne rekabet edecek yepyeni bir dünya meydana gelmektedir.

İstanbul'un hemen hemen içinde denilecek kadar yakınında olan bu nura nur (daha iyi/daha aydınlık) ve feyzafeyz (bolluk) âlemin keşfolunup meydana çıkarılması da Gazi'ye borçlu olduğumuz işte ortada apaçık bir hakikattir."

Aynı günlerde Termal'de olan Abidin Daver'in tespitleri de Yunus Nadi'den farklı değildi:

"...Birkaç gün evvel Yalova'ya gittim ve kaplıcalar-daki baş döndürücü faaliyeti yakından gördüm. 5-10 gün içinde, bakımsız, metruk bir harabeden yepyeni bir mamure çıkaran bu takdire şayan faaliyeti hayret ve takdirle seyrettim." ²²

İstanbul'un ünlü bahçıvanlarından Pandelli 1929 yılı tamamlanmadan Ter-

Yalovadayeni bir âlem vücade geldi
 "Bu üç beş günlük eserlerini birer birer göstermek Gazi için pek haklı bir haz vesilesidir
 Dön Yalova'ya içiparet eden Enghasharimiciler istibakları

Bu üç beş günlük eserlerini birer birer göstermek Gazi için pek haklı bir haz vesilesidir

"belli başlı tesisat bitir iş gibidir."

Ne kadar büyük bir işe geçiye çıkılıp bulayımınca iy yektir

Bu işin bitmesiyle birlikte Yalova'da yeni bir âlem vücade geldi. Bu işin bitmesiyle birlikte Yalova'da yeni bir âlem vücade geldi. Bu işin bitmesiyle birlikte Yalova'da yeni bir âlem vücade geldi.

Bu işin bitmesiyle birlikte Yalova'da yeni bir âlem vücade geldi. Bu işin bitmesiyle birlikte Yalova'da yeni bir âlem vücade geldi. Bu işin bitmesiyle birlikte Yalova'da yeni bir âlem vücade geldi.

Bu işin bitmesiyle birlikte Yalova'da yeni bir âlem vücade geldi. Bu işin bitmesiyle birlikte Yalova'da yeni bir âlem vücade geldi. Bu işin bitmesiyle birlikte Yalova'da yeni bir âlem vücade geldi.

22) Abidin Daver, Cumhuriyet, 14 Eylül 1929

mal'de park ve bahçelerin bakımından sorumlu olarak göreve başlamıştı. 40 yıldan fazla süre bu görevi yürüten Pandelli Usta'nın o günleri anlatımı Termal'in yeniden yapılanmasının kısa hikayesi gibidir.

*Termal'de
Kurşunlu Hamam
Havuzu, 1933*

“Atatürk, beni Seyr-i Sefain'in Topkapı Bahçesi'nde çalışırken gördü, yetiştirdiğim çiçekleri beğendi. 1929 yılında beni Termal'e aldırdı. Ben geldiğimde buraları domuz yatağı idi. Atatürk sık sık gelir, sigara paketinin arkasına bahçenin planlarını kendi eliyle çizer, hangi ağacın nereye geleceğini işaret ederek gösterirdi.

Atatürk, çiçeğe çok meraklıydı. Kışın bile gelir, ormanı dolaşırdı. Buranın tabiat güzelliğine aşıktı. Bütün çiçekleri severdi. Hatta kır çiçeklerini toplar ve yakasına her gün papatya takardı. Köylülerle, işçilerle ve askerlerle halkın geçimini ve idarenin gidişini konuşmaktan hoşlanırdı. Dert dinlemekten ve herkese faydalı olmaktan zevk alırdı. Her işi kendi gözü ile görürdü. Kibir diye bir şey bilmezdi. İnanıldığı işlerde emirleri açık ve netti. Gönül almasını, teşvik

etmesini bildirdi.

Termal Otel'i'nin karşısında her günün tarihini taze çiçeklerle yazardım. Elimizde çiçekle yetiştirilmiş bir ayın rakam ve harf sak-sıları vardı. O ayın harf-lerini ve günün rakamı-nı saksılarla aynı yere sabah gömdüğümüz ve saksılarla da toprak içinde kaldığı için ay ve gün sayısı, o gün yer-den bitmiş gibi görü-nürdü. Bu gün, Atatürk Çiçeği diye bilinen bir çiçek vardır. Hani ecne-bilerin Ponsetya dedik-leri... Yılbaşında kırmızı kırmızı açan çiçek... İşte

onu da Atatürk çok sevdi. Ben de, burada, bu çiçekten bol bol yetiştirdim ve adını Atatürk Çiçeği koydum. Bu hareket onun çok hoşuna gitti.

Atatürk, kapalı alanları, kapalı yerleri sevmezdi. Girenken camekânî bir sera vardır. Burası kaloriferli olduğu için bütün çiçek fideleri burada yetiştirirdi. Bu seranın etrafında ağaçlar vardı. Atatürk her geldiğinde, hep aynı ağacın altında oturur ve buradan emirler verirdi. Bu ağaç, Atatürk öldükten sonra birden kurudu. Çok üzül-düm. Ağacı elli santim yüksek keserek kökünü sandalye olarak kullandım. Ölümünden sonra, ben de bu kütük sandalyeye oturarak kendime kumanda yeri yaptım.”²³

Pandelli Usta'nın yetiştirdiği ve adını Atatürk Çiçeği koyduğu, Mustafa Kemal'in en çok sevdiği çiçekle ilgili bilgi bir çok kaynakta doğrulanmaktadır.* Mustafa Kemal'in Termal'de kaldığı süre içerisinde

23) Ahmet Akyol, *Atatürk'ün Kenti Yalova*, s:33-34

* Doç. Dr. A. Baycın Korkut, *Çiçek Yetiştiriciliği*

ZUMRÜT
YALOVA KAPLICALARI
NEŞ'E, SIHHAT, GENÇLİK
KAYNAĞI
AÇILDI
Oteller: 60 kuruştan 5 liraya kadar
Yemekler: Tabiidut 225-450 kuruştur
(Üçüncü sınıf otellerde yemek mecburi değildir.)
Vapur ücretleri:

Büyük mekûl	30 kuruş
Küçük mekûl	20 kuruş

Her türlü malûmat için YALOVA'da kaplıcalar Müdürlüğüne veya İSTANBUL'da Seyrisefain Umum Müdürlüğü kalemine müracaat. Tel: B. 1745

ZUMRÜT
YALOVA KAPLICALARI
HAYAT SUYU
— Bulaşık
— Çamaşır
— Aşırıyıkma
— Kumaş temizleme
— Tıbbî ilaçlar (sarımsak)
— ÇİLT, AŞI, HASTALIKLARI
— Tıbbî ilaçlar (sarımsak)
HAYAT SUYU ile
Tıbbî ilaçlar.
Her türlü malûmat için YALOVA'da kaplıcalar Müdürlüğüne veya İSTANBUL'da Seyrisefain Umum Müdürlüğü kalemine müracaat. Tel: B. 1745

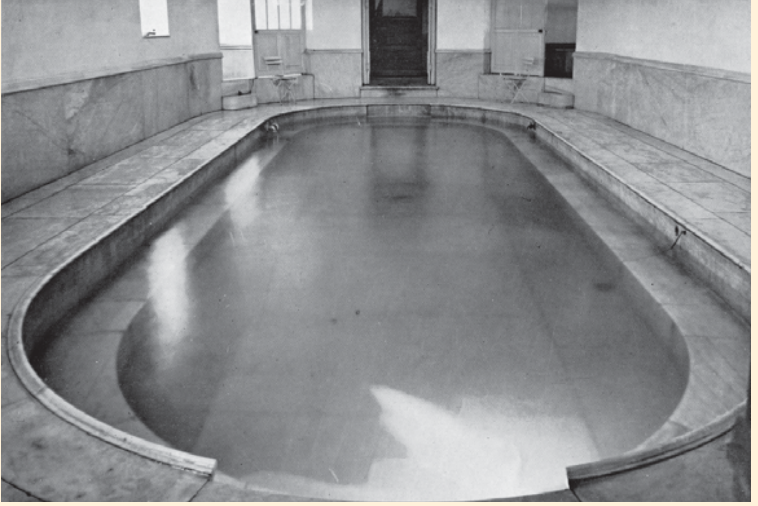

bahçelerin bakımını bizzat izlediği dönemin tanıklarının anlatımlarında rastlanır. Gökçedere Köyü'nden Salih Görür'ün söyledikleri O'nun Termal'de olup bitene ilgisinin göstergesidir:

*Termal'de
Karşınlu Hamam,
1933*

"Atatürk, Köşkün bahçesinde oturuyordu. Biz de bahçevanlar çiçekleri suluyorduk. Atatürk'e su gitmesin diye hortumu kırıp aşağıya doğru çektim. O sırada Atatürk beni çağırdı. "Hortumu kırma oğlum. Onlar Almanya'dan getirildi. Hepimizin parasıyla alındı" dedi. Daha sonra yaşımı, nereli olduğumu sordu. Atatürk Türkçemi beğendi ve bana "Sen Türkçe'yi nerede öğrendin?" dedi. Ben de "Anneannem İstanbullu. O'ndan öğrendim Paşam" dedim." ²⁴

24) Aydın Akan, *Her Yönüyle Termal İlçesi*, "Salih Görür - Gökçedere", s: 56

*Kurşunlu
Hamam
kapalı havuzu,
1933*

9 Aralık 1929'da Anadolu Ajansı gece bülteninden edinilen bilgiye göre Termal Kaplıcaları'nın son durum tesbitinde kısa sürede kaydedilen aşama dikkat çekmektedir:

“Üniversite profesörlerinden Cevat, Ligor ve İhsan Beylerden kurulu bir heyetin yaptıkları son araştırmalarda Yalova kaplıcalarındaki radyoaktivitenin geçen yıla göre bir misli arttığı görüldü. Bu durum dünya kaplıcalarıyla kıyaslandığında birinci derecede sağlığa yararlı olduğu anlaşıldı. Halk Yalova kaplıcaları ve tesislerine büyük ilgi göstermekte ve görülen ve görünen talebe göre gelecek ilkbahardan itibaren Türk ve yabancıların bölgeye ve kaplıcalara önemli şekilde isteklerinin artacağı anlaşılmaktaydı.

Ana su kaynağı üzerine inşa edilmiş su yapısı (sebil)

*Termal Oteli,
yıl 1933*

Sedye ile getirilen hastaların on beş gün sonra yürüyerek Yalova'dan ayrılmakta oldukları biliniyordu. Cilt, romatizma, böbrek, mide hastaları kış olmasına rağmen kaplıcalara devam ediyorlardı. Yatak sayısının artırılması, Avrupa ve Mısır kaplıcalarından gelişme için bilgiler ve teknikler alınması konusunda Gazi, yeni emirler verdiler. Tesislerin yapımındaki başarısı nedeniyle Sadullah Beyi kutladı. Akşama kadar devam eden denetleme çalışmalarından sonra Gazi Paşa beraberinde bulunanlarla Yalova'daki köşküne gittiler.”²⁵

25) Ertuğrul Zekai Ökte, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri (1922-1938)*, s:587

Yaveran Köşkü

*İmar
çalışmalarından
sonra Termal*

12 Şubat 1930'a gelindiğinde Termal Kaplıcaları'nın işletmesi Mustafa Kemal Atatürk'ün onayladığı bir kararname ile Seyr-i Sefain İdaresi'ne verilmişti. Mustafa Kemal Termal Kaplıcaları'nın işletilmesinde her aşamada bilgi ve söz sahibiydi. Dönem tanıklarından Üvezpınar Köyü'nden Aslan Bahar'ın anılarında konuyla ilgili bir anektoda rastlıyoruz:²⁶

"Güney Park havuzu yanında Genel Müdür Sadullah Güney, Kaplıcaların yılda 200 lira zarar ettiğini ve zam yapmak istediklerini Atatürk'e söyledi. Atatürk, Kaymakam Şefik Bey ve Sadullah Güney'e, bu sıcak sulara herkesin

²⁶) Aydın Akan, *Her Yönüyle Termal İlçesi*, "Aslan Bahar - Üvezpınar", s:53

Kaynak ve Sebil

ihtiyacı var, katiyen zam istemem, bir kuruş dahi.." dedi. Ben de o zaman havuzun inşaatında çalışıyordum ve Atatürk' ün bu sözlerini duydum."

Termal'in batıdaki çağdaşları gibi imar edilmesi için yabancı mimarların davet edildiklerini yazılı kaynaklardan öğreniyoruz. Paris'in kent planını yapmış Prof. Dr. Hanry Prost davet edilmişti. 1934 yılında, önce Prost'un yardımcısı Prof. M. Jean Royerre birkaç kez Termal'e gelerek ön çalışma yapmış. 1935'te de her ikisi hazırladıkları projeyi Mustafa Kemal'e sunmuşlardı.²⁷

27) Ahmet Akyol, *Atatürk'ün Kenti Yalova*, s:31

Yalova Kaplıcaları'nın 1911'de Roma'da uluslararası sergide kazandığı madalyalar

Termal'in yeniden tasarlanma süreci geçmiş ile içinde yaşanan zamanın bir araya geldiği eklektik bir yaşam alanını yaratmıştı. Büyük Otel, Büyük Gazino, Atatürk Köşkü, Yaveran Köşkü, Sinema Binası, Kurşunlu Hamam ve açık havuz gibi belli başlı yapılar yanında resmi daire olarak kullanılan ve üst düzey bürokratların konaklaması için inşa edilmiş binaları, teras bahçelerle çevrelenmiş parkları, görsel albeni yaratılmış envai çiçekle bezeli tarhlar, nilüfer çiçekli seyir havuzları, minyatür çağlayanları andıran setli havuzlar, orman içlerine dek uzanan ağaçlıklı patika yollarıyla Termal, tasarım özelliği taşıyan küçük bir yaşam kompleksi haline dönüşmüştü. Mustafa Kemal'in Göz Suyu üstündeki ihlamur ağacının altında dinlenmeyi sevdiği, o dönemi yaşayanların anılarından öğrenilmektedir.²⁸

Memleket haberleri

Yalova Kaplıcaları

Dün bir çok kimseler Yalova'ya gitmiştir. Plâj hazırında açılıyor

Yalova'da büyük otel

Yalova'dan şehrimize gelen Seyircioğlu U. M. Sadullah B. bu akşam Ankara'ya gidecektir.

Seyircioğlu idaresince inar edilen Yalova kaplıcaları da dün halini almıştır. Yalova'ya her gün köprüden saat 80.30 da bir vapur ve Yalova'dan köprüye de 17.50'de bir vapur hareket etmektedir.

Dün kaplıcalara çok rağbet gösterilmiştir. Sabah köprüden halikan vapur oldukça kalabalık görülmüştür.

Yalova kaplıcaları tesisleri ve ortasına kadar açıl bulunarak ve

Yalova plâjı da hazırında kışat edilecektir.

Yalova'da Sahremaneti mühendisleri tarafından yüzer alet terakbata devran edilmektedir. İhtilal den kaplıcaya ve plâjı giden insanlar ile inasatına devran edilen yollar da buhran ortasına kadar ihmal edilecektir.

Plâjda sarıf tarasalar vücutta gıcılacaktır.

Seyircioğlu idaresince bu hafta idaresine alınmış vapurları tahata edilecek ve hazırında plâjları açıldıktan sonra postalar arttırılacaktır.

28) Aydın Akan, *Her Yönüyle Termal İlçesi*, "Galip Atık - Üvezpınar", s:52

*Atatürk, misafirleriyle
Yalova Büyük
Otel'den çıkarken,
17 Temmuz 1930*

Dünyanın değişik ülkelerinden, (Amerika orijinli Boylu Mazı, Sekoya, Japon Akçaağaç, Pavlonya, Porsuk Ağacı, Arizona Servisi, Mavi Atlas Sediri, Kırkkese Ağacı gibi) nadide tür bitki ve ağaçlar getirilerek Türkiye'nin ilk Canlı Ağaç Müzesi yapıldı.²⁹

Mustafa Kemal Atatürk çok sevdiği Nolina adlı tropik çiçekten de İtalya'dan üç tane getirtmiş ve bakımını yine Pandelli Usta'ya vermiştir.³⁰

Mustafa Kemal Atatürk'ün Yalova ve Termal'in yeniden inşa yıllarında bölgedeki ilk arkeolojik kazıları başlattığı da bir gerçektir. 1932 yılında o dönem Doktora'sını yeni tamamlayan (daha sonra Prof. olmuştur) Arif Münif Mansel bölgedeki ilk arkeolojik kazıyı yapmıştır.

Mansel'in ilk ulaştığı yapılardan biri Sinema Binası arkasında yer

29) Ahmet Akyol, *Atatürk'ün Kenti Yalova*, s:32

30) Aydın Akan, *Her Yönüyle Termal İlçesi*, "Niyazi Aydoğan - Maşukiye", s:52

Yalova kazıları
buluntusu sikkeler

alan yapı kalıntısıdır. Mansel'in ifadesi ile yapı şöyle anlatılmaktadır:

"Bu bina, yarım daire şeklinde olup, muntazam ufki tabakalar teşkil eden büyük kalker taşlardan yapılmıştır. Duvarın içinde yarım daire şeklinde kıvrılarak devam eden ve geri taraftaki dağdan sızan suları toplamak ve rutubetin binanın cephesine nüfus etmesine mani olmak üzere yapılmış bir koridor vardır. Sağda ve solda görülen alçak kapılardan bu koridora girilmektedir. Yarım daire şeklindeki arka duvarın önünde, yine yarım daire şeklinde altı mermer sütundan ve binanın ön tarafında, kalker taşlardan yapılmış iki pilyeden müteşekkil bir galeri vardır. Bu sütunların üçü Müzeler İdaresi tarafından tamir ettirilerek eski yerlerine yerleştirilmişlerdir.

Hafriyat (kazi) esnasında bulunan birçok tuğla kemer kalıntısı, sütunlar ile arka duvarın arasındaki sahanın tonoz şeklinde kemerler; binanın orta kısmının bir yarım kubbe ile örtülmüş olduğunu göstermektedir. Binanın ön tarafı tamamen açıktır.

...Bu bina, hem yamaçları örtmek, hem de hastaların güneşten korunan bir yerde oturup istirahat etmelerini sağlamak için yapılmıştır.”³¹

Termal'de çıkartılan eserler monogramını taşıyan sütunlar nedeniyle Bizans İmparator'u II.Justinianus'a (MS.565-578) tarihlenmektedir.

1 Temmuz 1933'te Seyr-i Sefain İdaresi kapatılmış, Termal Kaplıcaları'nın işletmesi AKAY şirketine devredilmişti. Termal Otel'i'nin yapımı bu döneme rastlamaktadır.

1936 yılına gelindiğinde Termal'deki imar büyük ölçüde tamamlanmıştır. Şifalı suların sağlık turizmi için kullanılması Dr. Nihat Berger'in Paris'ten dönerek Yalova Kaplıcaları İşletme Müdürü ve Başhekimi görevine getirilmesiyle başlar. Dr. Berger kaplıcalardaki tesislerde modern tedavi yöntemlerinin uygulanmasını hayata geçirmiştir.

Termal Otel'i'nde kurulmuş fizik tedavi ünitesi diyetisyen kontrolünde çıkan yemekler ile Kaplıcalar, şifa arayanların duraklarından biriydi. 1938 yılında bir süreliğine Termal Otel'i'nde konaklayan Mustafa Kemal Atatürk otelin ilk konuğuydu. O konuğun Termal Kaplıcaları'nda geçirdiği bir kaç güne dair bir anıyı Cemal Granda'dan öğreniyoruz:

"Atatürk'ün Termal'de kuru içindeki ahşap Atatürk Köşkü'nü çok sevdiğini, ömrünün son günlerini burada geçirmek istediğini birçok kez duymuşumdur.

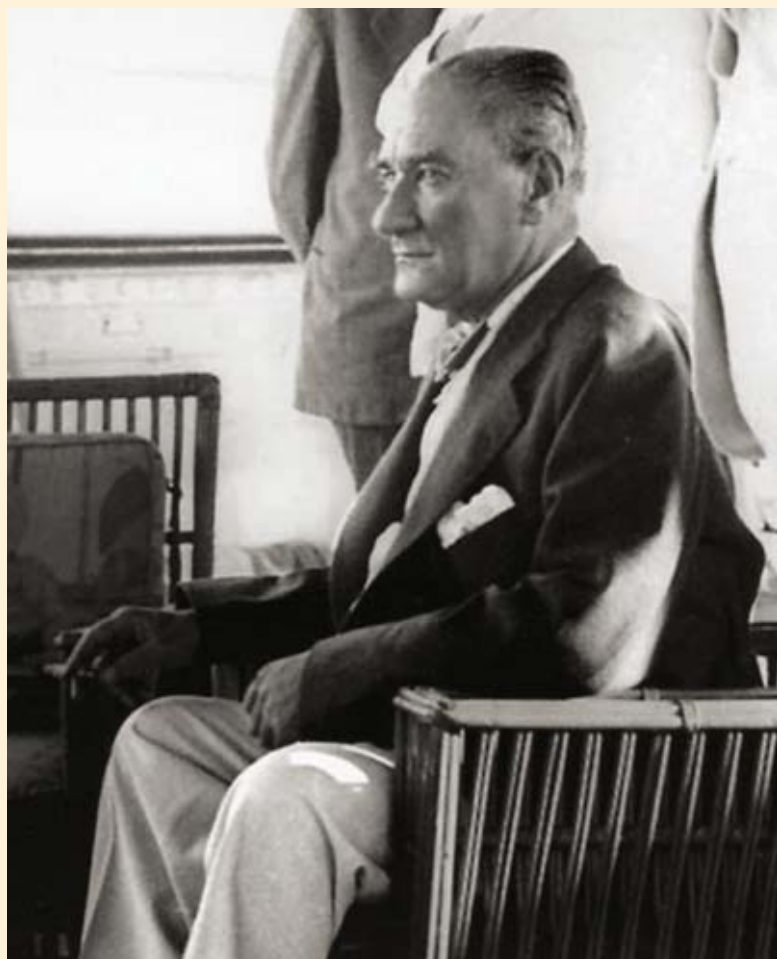
Yine bir yaz, Yalova Kaplıcaları'ndayız. Tatil ayları kendine özgü bir tembellikle sıcak ve ağır geçip gitmede... Günlerden bir gün, ansızın köşkün kapısında bir kadın belirdi. Bu sırada Atatürk, köşkün merdivenlerinden inmekteydi. Kadın birden kendini yere atıp, Atatürk'ün ayaklarına kapandı, öpmek istedi. Fakat Atatürk, buna hemen engel oldu. «Estağfurullah», diye geri geri çekildi.

Önce mahcup olmuş gibi bir tavır takınmıştı. Fakat az sonra kızdığını anladım. Sert bir şekilde:

- «Ne istiyorsun?» diye sordu.
- «Üç çocuğum var, okula vermek istiyorum.»
- «Peki, siz ne iş yaparsınız?»

Kadın ezile büzüle, adeta utanırcasına:

31) Arif Müfit Mansel, *Yalova Kılavuzu*, s:13-14

Atatürk,
Termal'de,
yanında Afet İnan

- «Öğretmenim...» diyebildi.

Atatürk'ün canı adamakıllı sıkılmaya başlamıştı. Bir öğretmen, hem de «Yeni nesli sizler yetiştireceksiniz, yeni nesil sizin eseriniz olacaktır;» dediği bir öğretmen, gelsin, O'nun ayaklarına kapansın. Olur şey değil.

- «Siz böyle yaparsanız, sizin yetiştirdiğiniz çocuklar ne yapar? Böyle bir hareket fani insanlara yapılır mı? Haydi istediğin neyse çabuk söyle. Yalnız şunu iyi bil ki, kim olursa olsun, elini ayağını öpmek hiç de doğru değildir.»

Kadın öğretmenin isteği, iki çocuğunu yatılı okula vermek, okutmaktı.

Aynı öğretmen otomobile alındı. Yalova İskelesi'nde indirildi. Ertuğrul Yatı'ndaki sofraya oturtulup, öğle yemeği verildi. Sabiha Gökçen, Zehra ve Rukiye Hanımlar da ordaydı. Atatürk, yaveri aracılığıyla kadına yüz lira verdi. Çocukları da Atatürk'ün emriyle hemen yatılı okula gönderildi.

Kadıncağz o an ne yapacağını, nasıl teşekkür edeceğini bilemiyordu.

*Atatürk,
Millet
Çiftliği'nde
tavla
oynarken*

Ayrılırken gözleri yaşlarla dolu «Allah uzun ömürler versin,» diyebilirdi.

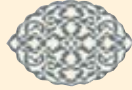
Yalova'da o gün ayaklarına kapanan öğretmen olayı Atatürk'ün çok canını sıkırmış ve neşesini kaybettirmişti. Öğretmenin davranışına kızmış, fakat sonuç olarak kadın olduğu için de yardımı esirgememişti. Atatürk, her zaman kadına toplum içinde gereken önemin verilmesini istemişti. Batı kadını ile Türk kadını arasındaki farkı kaldırmak en büyük amacıydı. Türk kadını bütün aşağılıkları duygulardan kurtarılmalıydı. Ömrünün sonuna dek de bunu savunmuştur.»³²

7 Nisan 1938'de, Yalova Kaplıcaları ile Termal bölgesine ait hazırlanan harita onaylanarak resmîyet kazandı. Termal artık şifalı suları ile bilinen bir turizm merkeziydi.

32) Cemal Granda, *Atatürk'ün Uşağı İdim*, s:101-102

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN YALOVA ANILARI

19 Ağustos 1929 tarihi Yalova'nın çehresinin değişeceği zamanın başlangıcı olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal'in fırsat buldukça geldiği, yeniden imar edilmesinde bizzat katkısı olan bu küçük kasabada o dönemi yaşamış birçok Yalovalı ile ortak anılara rastlamak mümkün.

Mustafa Kemal Atatürk Dönemi Yalova için ilklerin yaşandığı yıllardı. İlk kez resmi kurumların varlığını hissettirdiği, kent planının yapılarak yeni yerleşim noktalarının kurulduğu, çevre düzenlemesi yapılarak mesire ve plajların halkın kullanımına açıldığı... Baltacı ve Millet Çiftlikleri'nde üretilen ürünlerin İstanbul başta olmak üzere çevre yerleşimlere satıldığı, Donanma Tesisi ve Plajı'nın yapımı ve Termal Kaplıcaları'nın şifa turizmi için yeniden tasarlanarak kullanıma açılmasıyla sosyal hayatın geçmişte olduğundan çok daha farklı yaşamaya başladığı yıllar Mustafa Kemal ile başlamıştı.

Mustafa Kemal tarafından Sayfiye Başkenti olarak kullanılmaya başlanan Yalova'da resmi kabuller yapıldığına dair kayıtlar azımsanmayacak kadar çoktur. 24 Ağustos 1931 tarihinde Sovyet Büyükelçisi Suriç'i kabulü ilk örneklerden biridir.

*Atatürk,
Termal Otel'e
girerken (solda)*

Yalova'da sosyal hayata yenilik getiren bir başka ilk şehir bandosudur. Bando 1934'te Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifi ile kurulmuştur. Kentin ilk resmi bandosu ile ilgili hayatta kalmış tek üyesi İzzet Salman'ın anlattıkları da o dönem Yalova'sının Cumhuriyet'in yazlık başkenti olduğunun belgelerinden biri gibidir.

“Atatürk 1934 senesinde bandoyu teşkil ettirdi. 22 gençtik. Safa Tüzünataç Belediye Reisi'ydi. Rahmetli Atatürk 1934-1938 yılları arasında Yalova'ya geldiğinde krallar dahil misafiri oldu. İngiliz Kralı, Suudi Arabistan Kralı ve hatta Tito bile Yalova'da kabul edildi. Bando olarak hepsinin milli marşını önceden öğrenir, karşılama sırasında icra ederdik. Yalova ikinci Ankara'ydı. O yıllarda bir de Yalova Marşı'mız vardı.

*Yalova'nın kalbinde
Açılmış güneşleriz
Hepsi el ele vermiş
Ayrılmayan gençleriz
Ufkumuz yükselmektir
Her güçlüğü aşarız
Sığmayız dünyalara
Bir güneş gibi açarız”.*³³

1937 yılı Haziran ayında Ürdün Emiri Abdullah'ın Yalova'da ağırlanışına gösterilmiş hassasiyetin Emir'de iyi intiba bırakmış olduğuna Granda'nın anılarında rastlanıyor. Ürdün Emir'i de Yalova'ya indiğinde şehir bandosunun gösterisiyle karşılanıyor.³⁴

³³) İzzet Salman (23 Mayıs 2012 tarihli ses kaydı)

³⁴) Cemal Granda, *Atatürk'ün Uşağı İdim*, s:371

SIĞIRTMAÇ MUSTAFA'YLA KARŞILAŞMA

*Atatürk,
Sığırtmaç
Mustafa
ile birlikte*

Mustafa Kemal Atatürk'ün Yalova günlerine ait anılar arasında en çok bilinenlerden biri Sığırtmaç Mustafa ile karşılaşma hikayesidir. Yalova gelişinden henüz bir ay geçmiştir. Yöreyi tanımak için sık sık gezilere çıkan Mustafa Kemal Balaban Dere civarından Termal'e doğru giderken sığırları gütmekte olan 11 yaşında bir çocukla karşılaşır. Gazi Paşa ile Sığırtmaç Mustafa'nın karşılaşması ve sonrası gelişen olaylar Necmeddin Sadak'ın köşe yazısında şöyle anlatılmaktadır.³⁵

“Açık maviye yakın gözleri, sarı gibi saçları var. Başına küçük gelen kasketi düşecek gibi duruyor. Kendi boyundan uzun çoban değneğini, bir askerin, silâhını tuttuğu ciddiyetle, elinden hiç bırakmıyor. Üzerindeki parça parça elbisenin rengi belli değil. Ayağındaki yırtık çarıklar, mütemadiyen yol yürüdüğünü gösteriyor. Yarı açık ağzında, hayretle memnuniyeti ifade eden garip bir eda var.

On, on bir yaşında kadar tahmin edilen bir köylü çocuğu fotoğraf objektifinin karşısında, Gazi hazretlerinin yanında ahzi mevki etmişti. Yanındaki Büyük Adamın kim olduğu hakkında, küçücük köylü zekâsında, belli ki, şüpheli ve tereddütlü bir mücadele geçiyordu. Resim çekildi, küçük köylü çocuğu, aynı ciddiyeti muhafaza ediyordu. Gazi hazretleri, takdim ettiler:

- Bizim yeni arkadaş, sığırtmaç Mustafa

Sonra, bizzat çocuğa sorarak, onun kendi

35) Necmeddin Sadak, *Akşam*, 18 Eylül 1929

lehcəsi , kendi masum ifadesi ile, kısa ve kesik cümlelerle anlattığı macerayı dinledik. Reisicumhur hazretleri yeni çiftlikleri civarında atla bir gezinti, yapırlarken, yolu sormak için bu küçük çobanın yanında durmuşlar. “Düşün arkama” demiş, ve yolu göstermiş.

- Adın ne ?

- Mustafa.

- Benim adım da Mustafa Kemal. Adımı öğrendin mi? Söyle bakalım.

Mustafa, Kemal’in sonunu “al, gibi kalın telaffuz ederek söylüyor: Mustafa Kemal...

- Sen Gazi paşayı hiç gördün mü ?

- Yooo, görmedim.

- Görsen tanıır mısın?

- Nasıl tanıyem?

- Gazi paşa nerede oturur ?

- İstanbulda oturur ama, cuma günleri Yalovaya geliyormuş.

Gazi hazretlerde Mustafa arasında cereyan eden bu muhavereden sonra Reisicumhur hazretleri kendisine soruyor:

- Sen kaç para kazanırsın

- Ayda üç lira...

- Bir seneliği ne eder?

Sığırtmac Mustafa hesap ediyor, hesap ediyor, fakat küçük zihni bir türlü iki aylıktan ötesini cem edemiyor. Gazi hazretleri Mustafa ile birlikte hesap ediyorlar: iki aylık 6, üç aylık 9, dört aylık 12. Bir senelik maaşının 36 lira olduğu hesap edilince, Gazi hazretleri bu 36 lirayı Mustafa’ya veriyor. Fakat, küçük türk çobanı, bu paranın neye, hangi iş veya mala mukabil olduğunu anlayamıyor, tereddüt ediyor; almak istemiyor:

- Bu parayı bana neden veriyorsun?

- Bana yol gösterdin, hizmetine karşı veriyorum.

- Haa: O başka.

Atatürk, Sığırtmac Mustafa ile
Dolmabahçe Sarayı’nda, 19 Eylül 1930

Gazi hazretleri evvelâ bir on liralık veriyorlar. Mustafa bu parayı hiç görmemiş, tanımıyor. Beş liralığı da bilmiyor. Yalnız, aşinası Sığırtmacı Mustafa bir liralıktır. Onu görünce tanıyor. Mustafa 36 lirayı alınca müşkil bir mesele tahaddüs ediyor:

- Bu paraları nereye koysun?

- Cebine koy.

- Benim ceplerim delik, para düşer.. Nihayet paraları mendiline sarıp koynuna sokuyor. Ve cebinden, kim bilir nasıl bir itina ile sakladığı üç tane cevizi çıkararak Gaziye uzatıyor:

- Al bunları. Ama parayla vermiyorum ha...

Bu kıymetli hediyeleri aldıktan sonra Gazi hazretleri soruyor:

- Sen cıgara içer misin?

- Yo, daha savaşmadım.

- Müsaade eder misin ben içeyim.

Mustafa düşünüyor, müsaade ediyor: "Eh, iç..."

- Benim cıgara içmem sana zarar verir mi?

Mustafa başını sallıyor: Evet... Gazi hazretleri, çiftlikte kaç ağası olduğunu soruyor, ve o kadar, yani 6 cıgara vererek bunları ağalara götürmesini ve üzerlerindeki markalarını okutmalarını tenbih ediyorlar. Aynılırken, Gazi hazretleri: - Yarın Yalovaya gel, Mustafa Kemal diye sor, o benim arkadaşımdır dersin. Seninle konuşuruz... diyorlar.

Ertesi sabah, Mustafayı resim çıkarırken gördüğüm zaman, o, yeni arkadaşını, Mustafa Kemali görmeye gelmişti. Fakat, jandarmalar Mustafanın zihnini karıştırmışlar.. "Mustafa Kemal nerde?" diye sorunca, onu azarlamışlar; "Mustafa Kemal deme, Gazi Paşa de" diye tenbih etmişler. Küçük çoban, mahdud lûgatçesi ve zor tekellümde bunu ifade edemiyor; fakat o esnada muhakkak ki saf kalbinde müthiş bir lerce duydu: Demek dün kendisine para veren, arkadaş diyen adam, büyük ismini köyde herkesin hürmetle andığı, her geçtiği yerde insanların sevinçten göz yaşı döktüklerini naklettikleri, fakat daha bir kerecik olsun

görmediği Gazi paşa idi...

Gazi hazretleri Mustafaya yemek yedirdiler. Onu doktorlara muayene ettirdiler. Mustafa biraz hasta, zayıftı. Arkadaşlardan biri sordu:

- Sana ne yemek verirler?,
- Biraz ekmek, karpuz...
- Başka bir şey vermezler mi?
- Hayır
- köyde yumurta filan yok mu?
- Var amma bana vermezler.
- Sen yerini bilmiyor musun? Git al, ye...

Mustafa birdenbire isyan etti:

- Ayıp be, dedi.

Gazi hazretleri kendisi ile pazarlık ettiler. Ayda dört lira verecekler ve onu çiftlikte istihdam edeceklerdi. Mustafa düşündü, ayda üç lira kazanıyordu, dört lira daha fazla idi. Kabul etti. Gazi hazretleri, artık kalmasını söylediler: Olmaz, dedi, gidip bir ağalara danışayım, onlara söz verdim, beni beklerler... Bu mini-mini türk çobanı, ağalara verdiği sözü tutmak , Gazi paşanın nezdinde kalmak saadeti bahasına da olsa, akdettiği zımnî mukaveleyi bozmamak lüzumunu hissediyordu. Gazi hazretleri bu küçük köylünün, bütün bu muhaverele esnasında meydana çıkan ahlâkına işaret buyurarak:

- Bakınız, dediler, Türk milletinin seciyesi ne kadar sağlam, ahlâkı ne derecede saf ve temizdir.

Siğirtmaç Mustafa, ağalarla konuşup, artık Gazi paşanın hizmetine girdiği beşaret haberini vermek, anası ve kardeşleriyle veda edip ertesi gün gelmek üzere ayrılırken Gazi hazretlerine: “-Şimdilik Allaha ısmarladık”, dedi ve boyunundan uzun, kıymetli değneğini alarak çiftliğe doğru revan oldu. Siğirtmaç Mustafa dün akşamdan beri İstanbuldadır. Bir müddet tedavi edilecek, kuvvetlenecek, sonra da mektebe gidecek, ve Gazinin Yalovadaki çiftliğinde kâhya olacak. Bilfiil çalışarak aylık alıncaya kadar, maaşı anasına verilecek. Çünkü, anasını ve küçük kardeşlerini Mustafa besliyordu. Gazi hazretleri, onun kasketini, elbisesini, çarıklarını, değneğini saklamalarını emir buyurdular. Bir an gelecek,

*Atatürk,
Yalova'da İskele
Meydanı'nda
karşılarken,
9 Aralık 1929*

küçük sığırtmaç Mustafa bu eski kıyafetini hayretle temaşa edecek, bir gün Yalova civarında, ormanlarda masallardaki periler gibi karşısına çıkan Büyük İnsanın sayesinde adam olduğunu şükranla yâd edecektir.

Daha evvel, mektepte, köy ve dağ hayatının çocukluğunda hayal meyal hissettirdiği şu hakikati de öğrenecek: Türk milleti, tıpkı kendisi gibi, tarihte avare ve bıçare dolaşırken bir gün yolunun üstünde bu Adama tesadüf etti. Kendisi gibi, mensup olduğu milleti de bu Adam kurtardı. Mustafanın macerasını, o gün Gazi hazretlerinin nezdinde dinleyen bir ecnebi sefirinin dediği gibi, bah-tiyar Mustafa Türk milletinin timsalidir.”

Gazi Paşa'nın Yalova'lı küçük sığırtmaçla ilgilenip onun yaşamını değiştirecek kararlar verşi o dönem basınında büyük ilgi görmüş, kamuoyu uzunca bir süre bu konu ile ilgilenmişti.

DÜNYADA İLK KEZ EN UZUN SÜRELİ UÇUŞU YAPAN AMERİKALI PİLOTLARIN TERMAL'DE KABULU

Mustafa Kemal Atatürk 1 Ağustos 1931 cumartesi günü Yalova'da, New York'tan uçarak Yeşilköy'e inen Amerikalı Russel Boardman ve John Polando adlı pilotları kabul etmiştir. Amerika Büyükelçisi, İstanbul valisi ile birlikte Sakarya motoru ile Yalova iskelesine yanaştıklarında onları Yalova kaymakamı ve Belediye Başkanı törenle karşılamışlardı. Mustafa Kemal bu özel konukları Termal'deki köşkünde bekliyordu.

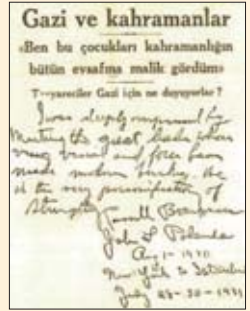
Amerikalı konukları köşkün üst katındaki çalışma odasında kabul etti. New York'tan havalandıktan sonra hiçbir yere inmeden Yeşilköy'e dek yaptıkları uzun soluklu yolculuğun başarısı Mustafa Kemal'i etkilemiş, bu konuklarla olan sohbete de yansımıştı.

"Pilotlara hitap ederek, onları kutladı, çok içten sözler söyledi. Amerikan Elçisi:

"- Cumhurbaşkanı Hazretleri, iltifat ve takdirlerinizden gerek pilotlar, gerek ben çok duygulandık ve minnettarız. Siz kendinizde ve Türk Milletinde bulunan özellik ve hasletleri başkalarında gördüğünüz zaman takdir etmesini de ne kadar iyi biliyorsunuz.

Türk Milletinin yüksek özelliklerini nefsinde toplayan saygıdeğer şahsınızın iltifatlarını hiçbir zaman unutmayacağız. Bu olayın, Amerika ile Türkiye arasındaki dostluğu güçlendirecek nitelikte olduğu için seviniyoruz.-" şeklinde teşekkür etti. Gazi bu sözlere:

"Böyle kahramanlar yetiştiren büyük milleti burada daima başarıyla temsil eden şahsınızı özellikle tebrik ederim. Bu mutlu olayın iki memleket arasındaki sevgiyi daha da artıracakı hakkındaki görüşünüze tamamen katılıyorum." diyerek cevap verdi. Amerikalı pilotlar Gazi'ye New York Times Gazetesinin ve Washington Büyükelçimiz Muhtar Bey'in birer mektubunu sundular. Gazi, teşekkür ederek pilotlarla çok samimi konuşmalar yaptı. Yaklaşık bir saat süren bu görüşmeden sonra fotoğraf

*Atatürk,
Amerikalı
pilotlarla
birlikte Termal'de,
1 Aralık 1931*

çekildi. Konuklara Yalova'yı gezip görmelerini, dinlenmelerini belirterek şu sözleri söyledi: ³⁶

“Harikulâde gezinizi Türk Milleti yükseklerden taştan övgü ve sevgiyle karşıladı. Amerika semalarından yükselerek, Türk semalarında belirecek değerli konukları oradan uçtukları andan itibaren Türkiye ufuklarına geldikleri ve topraklarımıza kondukları dakikaya kadar ilgi ile, coşkuyla izledi, başarınızı canı gönülden diledi ve kendi başarısı gibi sevindi. Gerçekten başarınız hem ilmin, tekniğin ve hem de özellikle beceri ve cesaret bakımından insan kuvvetinin örneği olmayan bir zaferidir.”

36) Ertuğrul Zekai Ökte, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri (1922-1938)*, s:786-89

BİR REFERANS KİTAP: TÜRK TARİHİNİN ANA HATLARI

1930'lu yılların başından itibaren Yalova, Cumhuriyet'in yazlık Başkenti olmanın yanında ülke ile ilgili önemli kararların alındığı bir merkez haline gelmişti. Dönemin tanıklarından Afet İnan'ın o günler ve yaşanan hareketlilikle ilgili anlatımı Yalova'nın önemli kararların verildiği yer olma özelliğine işaret etmektedir. "... *Türk Tarihinin Ana Hatları kitabı bir cilt halinde basıldı. Yalova Kaplıcaları'nda Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin hazır bulunan üyelerine Atatürk bizzat başkanlık etti. Türk Tarihinin Ana Hatları Kitabı, bu müzakereler sonunda hazırlanıp basıldı. Atatürk, zamanının büyük bir kısmını bizzat tarihi etüdler yapmak için ayırmıştı. 'Büyük devletler kuran ecdadımız, büyük ve şumüllü medeniyete de sahip olmuştur. Bunu aramak, tetkik etmek, Türklere ve dünyaya bildirmek bizler için bir borç olmuştur'* diyordu." ³⁷

Cumhuriyet Gazetesi'nin Yalova'da bulunan özel muhabininin 20 Ağustos 1930 tarihli haberi: "Cumhurbaşkanı Hazretleri'nin Türk tarihinin köklerine

37) Ahmet Akyol, Atatürk'ün Kenti Yalova, s:36-37

Atatürk,
Dolmabahçe Sarayı'nda
26 Eylül-
5 Ekim 1932
tarihlerinde
toplanan Türk Dil
Kurultayı'nda,
yanında
İsmet İnönü

*Atatürk,
Tarih Kongresi'ne
gelirken, yanında
Afet İnan*

dair hazırlamakta olduğu kıymetli eser bir haftaya kadar tamamlanacaktı” deniliyordu. İlk çağ medeniyetinin Türk medeniyeti olduğunu kanıtlayan bu kitabın 700-800 sayfalık hacme sahip olduğu ve okullarda tarih eğitimine temel olarak okutulacağından bahsedilmekteydi. Avrupalı bilim adamlarının araştırmaları ile paralellik gösteren tarih ve olayların son kez gözden geçirilip basılacağı detayı gazete haberinin son cümlesiydi.³⁸

Mustafa Kemal Atatürk'ün yazmakta olduğu Türk Tarihi-Türk Tarihine Giriş adlı eser üzerindeki tartışmalar bir çalışma toplantısında 17 Temmuz 1930 günü Yalova'da başlamış. Yalova'daki köşkte devam eden çalışma toplantısına Cumhuriyet Gazetesi başyazarı Yunus Nadi Bey, Aydın Milletvekili Reşit Galip ve İstanbul Üniversitesi'nden Yusuf Ziya Bey katılmış, tartışmalar geç saatlere kadar sürmüştü.

38) Ertuğrul Zekai Ökte, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri (1922-1938)*, s: 641

*Atatürk,
İsmet İnönü ile
birlikte Dil
Kurultayı'nda*

Türk Tarihi ile ilgili çalışmalar devam ederken Türk Dili'nin geliştirilmesi için Ankara'da toplanan bilim adamları yine Mustafa Kemal ile koordineli olarak çalışmalarını sürdürüyorlardı. Harf ve Dil devrimlerinin gereklerine göre milli dil eğitimine yön vermeleri bizzat Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından istenmiş Türkçe öğretmenleri Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Ankara'ya çağırılmışlardı. 218 öğretmenin katıldığı geniş katılımlı toplantıda Mustafa Kemal'e telgraf çekilerek bilgilendirilmesine karar verilmiş, O'nun 3/08/1930 tarihli yanıtı olan telgraf:

"Eğitim Bakanı Cemal Hüsnü Beyefendi'ye

"C. Ankara'da toplanan Türkçe öğretmenlerimizin ulaştırılan hislerinden duygulandım. Çok yüksek ve vatani görevlerinde başarılar dilerim, efendim."Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal"

yine Yalova'dan gönderilmişti.

*Atatürk, Dolmabahçe Sarayı'nda
Tarih Kurultayı'ndan çıkarken yanında kardeşi Makbule Hanım (Atadan),
Sabiha Gökçen ve Afet İnan'la katılımcı bilim adamları*

Atatürk, Tarih Kongresi'nde,yanında İsmet İnönü ve Celal Bayar

Atatürk, Tarih Kongresi'nde açılan sergide Hitit buluntularını inceliyor

*Atatürk,
Dolmabahçe
Sarayı'nda açılan
Tarih Sergisi'ni
gezerken,
30 Eylül 1937*

Gazi, artık yoğunluklu olarak Yalova'da çalışıyordu.

Mustafa Kemal'in tarih çalışmaları bu kadarla sınırlı kalmamış, Yalova onun çalışma üssü haline gelmişti. İstanbul'daki kütüphanesinden topladığı kitaplar ve bilim adamlarıyla birlikte Yalova'ya geliyor, uzun saatler çalışmayı sürdürüyordu. İstanbul ve Ankara'da konu ile ilgili çalışmaları sürdüren bilim adamlarının çalışmalarını da yakından takip etmekteydi. Bir İstanbul Gezisi sırasında "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti" başkan ve üyeleri de İstanbul'a gelmiş ve Dolmabahçe Sarayı'nda çalışmalarına başlamışlardı. En önemli konu liseler için tarih kitaplarının hazırlanmasıydı. Bu arada bir "İslâm Tarihi" yazılması için üyelere biri görevlendirilmiş, o da yazdığı notları cemiyete teslim etmişti. Cemiyet gerek bu eserle ilgili notları, gerek son yapılan hazırlık çalışmalarını okumak üzere Gazi Mustafa Kemal'e sunmuştu. Yalova'daki dinlenme sürecinin büyük kısmını bu gibi konuların incelenmesi, tartışılmasıyla geçiren Gazi, 16 Ağustos 1931 pazar günü Türk

Tarih Tetkik Cemiyeti Başkanı'na, konu ile ilgili düşünce ve eleştirilerini bir yazı ile bildirdi. Bu tarihi belge 17 Ağustos 1931 tarihinde Yalova'dan gönderilmişti.³⁹

Şemsettin Günaltay'ın 12-20 Ağustos 1930 tarihleri arasını anlattığı anılarından Mustafa Kemal Atatürk'ün tarih konusundaki çalışmaların sınırını genişlettiğini, Türk tarihinin yeniden yazılmasının yanı sıra, İslam tarihinin de doğru bilinmesini sağlamayı görev edindiğini öğreniyoruz:

“Tarih araştırmalarına çalıştığımız sıralarda bir gün Cumhurbaşkanlığı Genel Kâtibi Tevfik (Bıyıkhoğlu) Yalova'dan telefonla beni aradı. Gazi'nin misafiri olarak on, on beş gün kadar Yalova'da kalacağımı, ona göre hazırlıklı olarak ertesi gün hareket etmem gerektiğini söyledi. Gittim (ertesi gün). Serbest Fırka'nın kuruluşu günleri idi (1930). Yalova da İstanbul ve Ankara'dan gelenlerle dolup boşalıyordu. Bu heyecanlı günlerde bile Tarih araştırmalarını durdurmayan Gazi, gündüzleri öğleden sonra çok defa bizimle beraber bulunuyor, okunulan yazıları dinliyor, gereken direktifleri veriyordu. Toplantılardan birinde, İslâm Tarihi'nin Hulefâyi Raşidin Devri'ne ait bir yazı okundu. Dikkatle dinleyen Gazi, Hz. Peygamberin ölümünü müteakip beliren durumu özetledi.”⁴⁰

Bu çalışmalar sırasında Mustafa Kemal Atatürk, Kuran-ı Kerim'in Türkçeye çevrilme kararını da vermişti.

Cumhurbaşkanı 2 Eylül 1930'da Yalova'daydı ve Sadri Maksudi (Arsal) tarafından yazılmış “Türk Dili İçin” adlı eseri incelemesini bitirmişti. Eser, Osmanlı devrinden kalma yazı dilini düzeltmek, Türkçeyi yabancı sözcüklerden ayıklamak ve öz Türkçe söz ve köklere dayanan bir edebi ve ilmi dil yaratmak gerekliliğini kanıtlama amacıyla yazılmıştı.⁴¹

39) Ertuğrul Zekai Ökte, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri (1922-1938)*, s: 790-91

40) Ertuğrul Zekai Ökte,a.g.e., s: 638-39

41) Ertuğrul Zekai Ökte,a.g.e., s: 634

Atatürk ve Fethi Okyar, Yalova Büyük Otel'de akşam yemeğinde

ÇOK PARTİLİ YAŞAMA GEÇİŞİN KARARI

Yalova'ya, Türkiye Cumhuriyeti'nin temelleri şekillenirken önemli kararların alınarak uygulama kararlılığının gösterildiği bir yazlık Başkent olma vasfı yüklenmişti. Sadece bilimsel araştırmalar değil Türk siyasi hayatının tarihi bir kez daha değişiyordu. 1930 yılının Ağustos'u Türk Siyasi Tarihi'nin yeni bir yol ayrımı yaşadığı günlerin bir biri ardına yaşandığı aydı. Afet İnan o günleri anlattığı hatıralarında Cumhuriyet Tarihi'nde çok partili sisteme geçişin adımlarının Yalova'da atıldığından bahsetmektedir.

"Atatürk 1930 yılının yaz aylarını Yalova'da geçirmekte idi. Yalova kaplıcalarındaki çalışma odasına tarihe ait birçok kitap götürülmüştü. Geceleri

*Atatürk,
ve Fethi Bey (Okyar)
Eşleri ile birlikte*

*Atâtürk,
ve Fethi Bey (Okyar)
Millet Çifliğin'nde,
sağ başta Kılıç Ali*

etrafında toplanan siyasî şahıslardan gayri tarihçilerin ve ediplerin iştirakiyle çeşitli mevzular konuşuluyor; yazılar okunuyor ve münakaşalar yapılıyordu. Bu sırada Paris Sefirimiz bulunan Atâtürk'ün eski ve samimi arkadaşı Fethi bey (Okyar) izinli olarak Türkiye'ye gelmiş, Yalova'da Atâtürk'ün misafiri bulunuyordu. Gündüz yemeklerinde veya gezintilerde Fethi bey İngiltere Parlamentosundan bahseder ve oradaki siyasî partilerden söz açarak o zamanki hükümetimizin bilhassa iktisadi politikasından ve demiryollarının bir nesle fazla külfet verdiğinden bahsederdi.

Cumhurbaşkanı Gazi M. Kemal, bu tenkidleri sükûnetle dinler; bazılarına cevap verirse de daha çok Fethi beyi konuşurma yolunu tercih ederdi. Bir gün, Yalova köşkünün birinci kat balkonunda Fethi bey bu işleri yeniden konuşmaya başlayınca, Atâtürk derhal şu teklifte bulundu Fethi bey, siz dediklerinizi yapabilmek için, bir siyasî parti kurunuz. Ben size bu işte müzahir (yardımcı) olacağım.”⁴²

Afet İnan'ın hatıralarında rastlanan ve Mustafa Kemal Atâtürk'ün Ali

42) Ertuğrul Zekai Ökte, a.g.e., s: 640-41

*Atatürk,
ve Fethi Bey (Okyar)
Millet Çiftliği'nde,
sağ başta Kılıç Ali*

Fethi Bey'den yeni bir parti kurmasını istediği o konuşmanın benzeri Andrew Mango'nun Atatürk adlı kitabında da yer almaktadır. Yabancı gözüyle yazılmış bu eser o dönem Türkiye'sindeki siyasi yapılanmayı objektif yansıtmaktadır:

"1924'te olduğu gibi Mustafa Kemal rejimi kurtarmak için yine Fethi'den (Okyar) yardım istedi. Sadık bir muhalefet oluşturabilecek tek kişinin Fethi olduğuna karar verdi. Makedonya'dan bu yana yakın arkadaşıydı, dürüst bir ilericiydi, skandallere karışmamıştı ve milliyetçiydi. Herkes onu seviyor ve İsmet'ten daha liberal bir politikacı olarak tanıyordu. 1925 yılında Şeyh Said isyanının sonucunda iktidarı İsmet'e kaptırdıktan sonra Paris'e büyükelçi olarak gönderilmişti. 22 Temmuz 1930'da izinli olarak geldiği İstanbul'da Mustafa Kemal'in Selanik'ten arkadaşı Fuat (Bulca), Gazi'nin çevresindeki, Kılıç Ali, Recep Zühtü gibi insanlardan oluşan 'mutat zevat'ın İsmet'in hükümetine karşı homurdanmaya başladıklarını anlattı. "Sana bir muhalif fırka teşkili teklif olunacaktır," diye uyardı Fuat (Bulca), "Sakin bu teklife kapılma... Sana yazık olur..."

Gerçekten de birkaç gün sonra Yalova'da Gazi'ye saygılarını sunarken beklenen teklif geldi. Mustafa Kemal hükümet üzerinde parlamentonun daha fazla denetimi olması gerektiğini savundu. Bir muhalefet partisi mecliste özgür tartışmaları teşvik ederek bu denetimi sağlayabilirdi. Eğer böyle bir partinin başına Fethi geçerse, serbestçe konuşabilir ve politikaların yanlış uygulanmasını önleyebilirdi. "Rica ederim, beni İsmet Paşa ile karşı karşıya getirmeyiniz..." diye yakardı Fethi, ama Mustafa Kemal'i ikna edemedi. Aralık ayında görüştüğü tanınmış Alman tarihçi Emil Ludwig onu bir 'diktatör' olarak tanımlayınca çok sinirlenmişti. "Ben ise millete miras olarak kir istibdâd müessesesi bırakmak ve tarihe o surette geçmek istemiyorum," dedi Mustafa Kemal. Yeni muhalefet partisinin ismini Serbest Cumhuriyet Fırkası olarak seçmişti bile. İktidardaki Cumhuriyet Halk Fırkasının başkanlığım yalnızca unvan olarak sürdürmeye ve gerek hükümet gerekse muhalefet ile ilişkilerinde tarafsız olmaya söz verdi.

Fethi (Okyar) teklifi kabul etti ve hazırladığı yeni partinin programını Gazi inceledi. Aynı zamanda, yakın arkadaşı Nuri'yi (Conker) partinin genel sekreteri olarak seçti; kızkardeşi Makbule'yi partiye kaydettirdi; iktidardaki partiden muhalefet partisine transfer edilecek milletvekillerinin isimleri üzerinde tartıştı. Serbest Cumhuriyet Fırkası 12 Ağustosta resmen kurulduğu zaman, uysal, liberal bir muhalefet yaratmak için her türlü önlem alınmış gözüküyordu. "Bu akşam ki kazancınızdan memnun musunuz?" diye sordu Mustafa Kemal Fethi'ye. Yalova Kaplıcasındaki rahat ortamda her ikisi de yaptıkları çalışmadan hoşnuttu."⁴³

Mustafa Kemal Atatürk 10 Ağustos 1930'da dönemin Paris Büyükelçisi Ali Fethi Bey'den bir mektup aldı. Ali Fethi Bey mektubunda Paris'te geçirdiği beş buçuk yıl zarfında yaptığı gözlemler sonucu yeni bir siyasi parti kurma kararı aldığını Mustafa Kemal Atatürk'e bildiriyordu:

"Paris'te bulunduğum beşbuçuk yıl içinde dışardan memleketimizin durumu nu izleyip, incelediğim gibi hemen her sene izinli olarak vatanda geçirdiğim kısa süreler içinde gözlemlerimin verdiği izlenimlerle incelemelerimi derinleştirmekten geri kalmadım. Elde ettiğim fikir ve kanaatlerimi sunmaklığıma yüce

43) Andrew Mango, *Atatürk*, Sabah Kitapları 1999, s: 454-55

Atatürk,
ve Fethi Bey (Okyar)
Yalova Büyük
Otel'de yemekte,
Atatürk'ün
solundaki Fethi
Okyar'ın kızıdır,
16 Temmuz 1932

müsaadelerini dilerim.”

Gazi mektubu hemen ertesi gün gecikmeden yanıtladı.

“Azizim Fethi Beyefendi,” diyerek kaleme aldığı mektubu;

“Büyük Millet Meclisi'nde ve millet karşısında millet işlerinin serbestçe tartışılması ve iyi niyet sahibi şahısların ve partilerin görüşlerini (içtihatlarını) ortaya koyarak milletin yüksek çıkarlarını aramaları benim genç-liğimden beri aşık ve taraftar olduğum bir sistemdir.

Cumhurbaşkanı olmayarak yalnız doğrudan Cumhuriyet Halk Partisi Başkanı bile bulunsaydım parti programını ve şartlarını eleştiren insani ve siyasi ahlâkına güvendiğim sizin gibi bir şahsın görüşlerini dikkat ve sevgiyle dinlerdim ve yararlı bulurdum.

Memnuniyetle tekrar görüyorum ki, Laik Cumhuriyet esasında beraberiz. Zaten benim siyasi hayatta bir taraflı olarak daima aradığım ve arayacağım temel budur. Bu nedenle Büyük Mecliste aynı temele dayanan yeni bir partinin faaliyete geçerek millet işlerini serbestçe tartışmasını Cumhuriyetin esasların-

YAZI KURULU
Müdürlük: İstanbul
Nispetiye Caddesi No: 10
Telefon: 1000
Baskı: 1000

Cumhuriyet

İKİNCİ YILINDA
Nispetiye Caddesi No: 10
Telefon: 1000
Baskı: 1000

Fethi Bey Yeni Fırka Yapıyor

İzmir, İstanbul limanları

İstanbul ve İzmir'e, liman yerlerine birer
Liman Şirketi inşa etmekle liman
mekanını belirlenmiş olarak bırakmak
Mikadodora'yı yapılıyor

İstanbul'da, liman yerlerine birer Liman Şirketi inşa etmekle liman mekanını belirlenmiş olarak bırakmak Mikadodora'yı yapılıyor

İstanbul'da, liman yerlerine birer Liman Şirketi inşa etmekle liman mekanını belirlenmiş olarak bırakmak Mikadodora'yı yapılıyor

İstanbul'da, liman yerlerine birer Liman Şirketi inşa etmekle liman mekanını belirlenmiş olarak bırakmak Mikadodora'yı yapılıyor

İstanbul'da, liman yerlerine birer Liman Şirketi inşa etmekle liman mekanını belirlenmiş olarak bırakmak Mikadodora'yı yapılıyor

İstanbul'da, liman yerlerine birer Liman Şirketi inşa etmekle liman mekanını belirlenmiş olarak bırakmak Mikadodora'yı yapılıyor

İstanbul'da, liman yerlerine birer Liman Şirketi inşa etmekle liman mekanını belirlenmiş olarak bırakmak Mikadodora'yı yapılıyor

İstanbul'da, liman yerlerine birer Liman Şirketi inşa etmekle liman mekanını belirlenmiş olarak bırakmak Mikadodora'yı yapılıyor

İstanbul'da, liman yerlerine birer Liman Şirketi inşa etmekle liman mekanını belirlenmiş olarak bırakmak Mikadodora'yı yapılıyor

İstanbul'da, liman yerlerine birer Liman Şirketi inşa etmekle liman mekanını belirlenmiş olarak bırakmak Mikadodora'yı yapılıyor

Yeni bir siyasi fırka teşekkül ediyor

Paris Sefiri Fethi Bey Halk Fırkası'ndan ayrılıp başka bir programla yeni bir fırka yapacak

Diğer bazı siyasi değişiklikler de olacağı söyleniyor

Paris Sefiri Fethi Bey Halk Fırkası'ndan ayrılıp başka bir programla yeni bir fırka yapacak

Paris Sefiri Fethi Bey Halk Fırkası'ndan ayrılıp başka bir programla yeni bir fırka yapacak

Paris Sefiri Fethi Bey Halk Fırkası'ndan ayrılıp başka bir programla yeni bir fırka yapacak

Paris Sefiri Fethi Bey Halk Fırkası'ndan ayrılıp başka bir programla yeni bir fırka yapacak

Paris Sefiri Fethi Bey Halk Fırkası'ndan ayrılıp başka bir programla yeni bir fırka yapacak

Paris Sefiri Fethi Bey Halk Fırkası'ndan ayrılıp başka bir programla yeni bir fırka yapacak

Paris Sefiri Fethi Bey Halk Fırkası'ndan ayrılıp başka bir programla yeni bir fırka yapacak

Paris Sefiri Fethi Bey Halk Fırkası'ndan ayrılıp başka bir programla yeni bir fırka yapacak

Yahya'nın

Seyrinfazın bulunuşu

mükemmel oldu

Gazeteci Fethi Bey

Yahya'nın

Yahya'nın Seyrinfazın bulunuşu mükemmel oldu

Yahya'nın Seyrinfazın bulunuşu mükemmel oldu

Yahya'nın Seyrinfazın bulunuşu mükemmel oldu

Yahya'nın Seyrinfazın bulunuşu mükemmel oldu

Yahya'nın Seyrinfazın bulunuşu mükemmel oldu

Yahya'nın Seyrinfazın bulunuşu mükemmel oldu

Yahya'nın Seyrinfazın bulunuşu mükemmel oldu

Yahya'nın Seyrinfazın bulunuşu mükemmel oldu

Yahya'nın Seyrinfazın bulunuşu mükemmel oldu

Mürşid bir ayın

Ali'nin Py. dön

sefat etti

Py. dön

sefat etti

Py. dön

sefat etti

Py. dön

sefat etti

Py. dön

sefat etti

Py. dön

sefat etti

Py. dön

sefat etti

Py. dön

İran'ın cevabı gelmedi

Fevzi Py. Hz. Şarka

hareket etmedi

İşkilerin ayağında

hazırlanmış olan

İşkilerin ayağında

hazırlanmış olan

İşkilerin ayağında

hazırlanmış olan

İşkilerin ayağında

hazırlanmış olan

İşkilerin ayağında

hazırlanmış olan

İşkilerin ayağında

hazırlanmış olan

İşkilerin ayağında

Kahramanlar ke-

yalın muvaffak

olmuşlar

Kahramanlar ke-

yalın muvaffak

olmuşlar

Kahramanlar ke-

yalın muvaffak

olmuşlar

Kahramanlar ke-

yalın muvaffak

olmuşlar

Kahramanlar ke-

yalın muvaffak

olmuşlar

Kahramanlar ke-

yalın muvaffak

olmuşlar

Atatürk
Yalova'da,
Fethi Bey (Okyar)
ile birlikte

dan sayarım. Bu nedenle görüşlerinizi takip için siyasi mücadeleye girmenizi doğal olarak iyi niyetli bir girişim kabul ettim. Cumhurbaşkanlığı'nın sorumluluğuma verdiği yüksek ve kanuni görevleri hükümette olan ve olmayan partilere karşı adalet ve tarafsızlıkla yerine getireceğime ve Laik Cumhuriyet esası içerisinde partinizin her nevi siyasi faaliyet cereyanlarının bir engele uğramayacağına güvenebilirsiniz efendim.

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal”⁴⁴

ifadeleriyle tamamlamıştı. Aynı günün akşamı Yalova'da konuklarını ağırlayan Mustafa Kemal Atatürk Ali Fethi Bey'in kurmakta olduğu “Serbest Cumhuriyet Fırkası (Partisi)”nden bahsetmiş, masada konuyla ilgili farklı görüşler dile gelmişti. Gazi'ye yöneltilen sorular içerisinde en çarpıcılarından biri; “Efendim, daha iyi olmaz mıydı? önümüzdeki seçimleri de siz yapsaydınız. Ondan sonra Meclis içerisinde bir hesaplı bölme yapsaydık.” görüşüydü. Mustafa Kemal'in yanıtı kesin ve netti. “Hayır, bu dürüst bir şey değildir; yeter ki insanlar önce siyasi rengini, reyini ve kararını açık ve

44) Ertuğrul Zekai Ökte „a.g.e., s:634-37

milletçe anlaşılır şekilde açıklasın. Mertçe, namusluca hareket budur. Fethi Beyefendi, ancak bu tarzda hareket edebilir arkadaşlardır ve böyle de hareket etmiştir.”⁴⁵

Serbest Fırka'nın kurucusu Ali Fethi Bey'i yakından tanıyan biri olan Mustafa Kemal Atatürk sohbetin ilerleyen zamanlarında Cumhuriyet Halk Partisi ile yeni oluşum arasında yaşanabilecek çekişmelere dikkati çekerek birazda esprili bir dille şöyle demişti: *“Serbest Cumhuriyet Fırkası (Partisi) liderinin, Cumhuriyet Halk Partisi başkanlarıyla çok mücadele edeceklerini tahmin ediyorum. Fakat ben, Cumhuriyet esaslarının kuvvetlenmesini sağlayacak olan bu mücadeleleri memnuniyetle gözlemleyeceğim ve şimdiden söyleyebilirim ki, en çok kavgalı olduğunuz geceler sizi soframda birleştireğim ve o zaman tekrar ayrı ayrı her birinize soracağım; Sen ne dedin? Ne için dedin? Senin cevabın ne idi? Neye dayanıyordu? Bugünden itiraf edeyim ki bu benim için yüksek bir zevk olacaktır...”⁴⁶*

Ali Fethi Bey 12 Ağustos 1930'da Yalova'dan İstanbul valiliğine “Serbest Cumhuriyet Fırkası” (Partisi) kurduğunun bildiriminde bulundu. Parti programı ayrıca postaya verilmişti.

Ahmet Ağaoğlu'nun anılarından Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın tüzüğünün yazım işinin kendisine verildiğini öğreniyoruz. Ağaoğlu, Büyükaada Yat Kulübü'ne çekilerek parti tüzüğünü iki gün gibi kısa bir sürede tamamlayarak idare heyetine vermiş, yeni parti kurulma çalışması böylelikle tamamlanmıştı.⁴⁷

Afet İnan'ın o günlere dair sohbetlerle ilgili notlarına bakıldığında Mustafa Kemal'in devletlerin siyasi yapılanmaları ve tarihle ilişkisi ile ilgili görüşlerini öğrenmek mümkündür.

“...Gazi, 1930 yılının yaz aylarını Yalova'da geçirmekte idi. 1930 Yılının

45) Ertuğrul Zekai Ökte,a.g.e., s:638

46) Ertuğrul Zekai Ökte,a.g.e., s:638

47) Ahmet Ağaoğlu, *Serbest Fırka Hatıraları*, İletişim Yayınları, 2011, s:25-30

Atatürk
ve Fethi Bey(Okyar)
Millet Çiftliği'nde.

Ağustos ayında “Serbest Cumhuriyet Fırkası (Partisi)” kurulmuştu. (12 Ağustos 1930). Yalova’da siyasi faaliyet en heyecanlı devrelerini geçiriyordu.

Fakat bu arada da, Gazi, tarih çalışmalarını ihmal etmiyordu. Bir gece toplantısında herkesi konuşturmak için, bana bazı sorular yazdırdı. Cevaplar verildi. Kendi dikte ettiği soruları yeniden tashih ederek, cevaplar üzerinde izahata başladı. “İnsanların tarihten alabilecekleri önemli dikkat ve uyarı dersleri neler olmalıdır? sorusuna Gazi’nin verdiği cevap:

“İnsanların tarihten alabilecekleri önemli dikkat ve uyarı dersleri; bence devletlerin genellikle siyasi kurumlarının oluşmasında, kurulmasında bu kurumların özelliklerini değiştirmede ve bunların dağılma ve çöküşlerinde etkili olmuş olan sebepler ve olayların incelenmesinden çıkan neticeler olmalıdır.”⁴⁸

Türk Siyasi hayatının yeni bir dönemece girdiği o günler Yalova’da yaşanmış, kent bir kez daha Cumhuriyet tarihinin önemli kararlarının alındığı yer olmuştu.

48) Ertuğrul Zekai Ökte, a.g.e., s:640

YALOVA RADYOSU VE BİR ŞARKI: YALOVA'NIN ŞEN KIZINI KANDIRALIM ALALIM

1930'ların sonuna gelindiğinde Yalova'nın yeniden yaratılması neredeyse tamamlanmıştı. Termal Kaplıcaları'ndaki hamam ve tesislerin kullanıma açılması Mustafa Kemal Atatürk'ün hayal ettiği gibi Yalova'yı bir "Su Şehri"ne dönüştürmüştü. Kentin sahil şeridi boyunca ekilen çınar ağaçlarıyla yeşil bir tüneli andıran yol Yalova vapur iskelesine gelen vapurdan çıkan yolcuları Termal'e ulaştırıyordu. Kentin ana arterleri yine çınar ağaçlarının gölgesinde serinlendiği güzergahlara dönüşmüştü. Marmara Denizi'ne uzun bir kıyı şeridi ile bağlanan kentte halk plajları yapılmış, Donanma Tesisi devreye girmiş, Termal'deki gazino ve mesireler de düşünüldüğünde Yalova, Batı'daki çağdaşlarıyla benzer estetik bir görünüme kavuşmuştu.

Kenti Sayfiye Başkenti konumuna yükselten yabancı konuk ve sefirlerin Mustafa Kemal Atatürk tarafından köşklere ağırlanışı, Türk siyasi ve kültür tarihine damgasını vurmuş bir çok kararın alındığı çalışma mekanı haline gelişi, şehir hatları vapurlarının düzenli seferleri ile İstanbul'un Sayfiyesi olarak kabul görüşü Yalova'daki sosyal hayat standardını yükseltmiş, bir ilçe olmanın ötesinde, sosyo-kültürel açıdan Anadolu'daki bir çok şehirden daha fazla gelişmesini sağlamıştı.

Mustafa Kemal Atatürk'ün kaldığı köşklere ağırlanan misafirler, Termal Otel'inde düzenlenen balo ve yemeklere katılan konuklar Yalova'nın sosyal hayatını etkilerlerken kendileri de Yalova'dan etkileniyorlardı. Yabancı elçi ve devlet adamlarının Yalova'da ağırlanışı sırasında yapılan Klasik Türk Musikisi gecelerinde yer alan Münir Nurettin gibi dönemin ünlü sanatkârlarının icralarının kulaktan kulağa dolaşan öyküleri kent hayatı üzerinde iz bırakmış.⁴⁹ Hatta ünlü şair Nâzım Hikmet de bir süre Termal Kaplıcaları'nda tedavi için kalmıştı.⁵⁰

*Deniz Kızı Efialya
ve eşi bestekâr Sadi Işlay*

49) Cemal Granda, a.g.e., s:371

50) Hasan İzzettin Dinamo, *Kutsal İsyân*, Cilt 5, s:185

Yesari Asım Arsoy tam da bu yıllarda Mustafa Kemal'in Yalova sevgisinden etkilenenlerden biriydi ve Yalova için bilinen ilk en popüler şarkının bestecisi oldu. Dönemin ünlü seslerinden Deniz Kızı Eftalya'ya verdiği bu beste ilk kez taş plağa okunuşunun ardından musiki cemiyetlerinde kolaylıkla kabul görmüş, dilden dile yayılmıştı. Nikriz makamının da hareketli şarkı Mustafa Kemal'in Yalova sevgisine bir atfı gibiydi.

*“Yalova'nın şen kızını kandıralım alalım.
Elâ gözlü dilber yarı sevdalara salalım
Naz ederse o ceylanı yatağından çalım
Edası hoş işvesi hoş kendisi hoş
Kokladım oldum sarhoş
Güzel Yalova, şirin Yalova
Bu yaz vallah yandı tutuştu Yalova
Yalova'ya gün doğuyor sevgilimiz gelince
Gözüm güler, gönlüm güler yeşil gözüm gülünce
Kapanmış bahtım açıldı cemalini görünce
Gözleri şen sözleri şen kendisi şen
Meclisi olur gülşen
Güzel Yalova, şirin Yalova
Bu yaz vallah yandı tutuştu Yalova.”*

Deniz Kızı Eftalya'nın sesinde hayat bulan “Yalova'nın şen kızını kandıralım alalım” şarkısı radyo repertuarlarının vaz geçilmezleri arasında ki yerini kısa sürede aldı. 1938 yılına gelindiğinde ulusal radyo yayınları sadece İstanbul ve Ankara radyoları tarafından yapılmaktaydı. Ancak ülkede yayın yapan üçüncü radyo yine Mustafa Kemal Atatürk'ün kararıyla Yalova'da yayına başladı. Eftalya'nın sesinden hayat bulan Yalova'nın Şen Kızı şarkısı Yalova Radyosu'nda yapılan Klasik Türk Musikisi programlarında da seslendirilir olmuştı. Yalova Radyosu İstanbul ve Ankara radyolarından sonra yayına başlayan üçüncü ulusal radyo kanalıydı.

Yalova Radyosu'nun yayın hayatına başladığını 24 Ocak 1938 tarihli

Cumhuriyet Gazetesi’nde yayınlanan bir haber müjdelemişti. Gazete haberi gece 22:00’de Yalova Radyosu’ndan yayınlanmış tebliği kamuoyu ile paylaşıyordu: ⁵¹

“Vatandaşlar, Türk milleti kazandığı bütün zenginlikler ve bezentiği bütün güzellikler gibi, bu gece dinlediği zengin Türk musikisini de Ulu Önder’in cömert asaletine borçludur. O, millete şen ve

şatır olmayı, hayatın külfet ve minnetlerini güler yüzle karşılamayı telkin edelmektedir.”

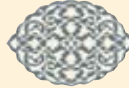
Cumhuriyet Gazetesi’nin Yalova Radyosu’nun ilk tebliğini duyurduğu haberi dinleyicilerin yayından duydukları memnuniyeti vurgulayarak tamamlanmıştı. “Söyyleneceğe hacet yoktur ki Yalova Radyosu’nun bu ilk tebliği, onu işitmek saadetina eren bütün vatandaşlarımızca büyük şevk ve şuurla karşılanmıştır.

Yalova, Mustafa Kemal Atatürk’ün Ertuğrul Yatı ile kıyısından geçen vurulduğu çınar ağacına borçlu olduğu gelişimini 1929’dan başlayarak 1938 yılına dek sürdürmüştür. 19 Ağustos 1929 günü Çınar ağacının gölgesinde dinlenen Mustafa Kemal Atatürk aradan geçen on bir yılın sonunda Yalova’nın kimliğini değiştirmişti. Çoğu yaşam alanı bataklıklarla kaplı Karamürsel’e bağlı bir nahiye olan Yalova’yı, gerek imar, gerekse sosyal hayat seviyesi olarak Batı’daki çağdaşlarının aya-rında İstanbul’un ilçesi olan bir sayfiyeye dönüştürmüş, Yalovalılar ile nesilden nesile aktarılabacak hatıraları paylaşmıştı.

51) Cumhuriyet, 24 Ocak 1938

HOŞÇAKAL YALOVA

1936 yılında Termal Otel'i'nin yapılması için açılan yarışmanın galibi Mimar Sedat Hakkı Eldem projesi uzun süren inşaat sonunda Ocak 1938'de tamamlanmıştı. Termal Otel'i'nin açılışını Mustafa Kemal Atatürk gerçekleştirecekti.

Mühahit ve işletmeci firma arasında yaşanan uzun soluklu anlaşmazlığın giderilmesi ile Sedat Hakkı Eldem'in Türk evinden esinlenerek tasarladığı Termal Otel'inin inşası sonunda bitmişti. Beş katlı, 98 odalı ve 108 yataklı otelin personeli içerisine doktor, hemşire ve hastabakıcılardan oluşan bir tıp heyeti de dahil edilmiş, tedavi için hazırlanan daire tıbbi tedavi sırasında gerekli olacak araç gereçlerle donatılmıştı. Otel her mevsim misafir kabul edecek duruma sahipti.

Hatay Sorunu'nun devam ettiği 1938 yılı başında konuya çözüm bulmak amacıyla çoğu zamanını Ankara'da

*Yalova Bandoşu,
yıl 1934-1938 arası.*

çalışarak geçiren Mustafa Kemal'in 22 Ocak günü "Otel Termal Yalova"nın açılışını yapmak üzere Yalova'ya gelmesi planlanmıştı.

Mustafa Kemal'in Yalova'ya geleceğini duyan halk kenti bayrak ve lambalarla süslemişti. Bütün dükkânlar açıktı. Yalova'daki mülki ve askeri erkan Cumhurbaşkanı'nı karşılamak için tüm hazırlıkları tamamlamışlardı. Mustafa Kemal, Yalova Şehir Bandoşu'nun seslendireceği marşlar eşliğinde karşılanacaktı.

21 Ocak 1938'de trenle İzmit üzerinden Derince'ye gelen Mustafa Kemal Atatürk Akay vapuru ile sabaha karşı Yalova'ya hareket etti. Akay Vapuru Yalova İskelesi'ne vardığında sabah saat 08:00'di. Otel Termal Yalova, önemli konuğunu ağırlamak için hazırды.

Mustafa Kemal Atatürk, Yalova Şehir Bandoşu'su eşliğinde karşılanmış, gecikmeden birlikte geldiği grupla birlikte Termal'e geçmişti. Otel

Termal Yalova akşamki resepsiyon için hazırды. Mustafa Kemal kendi için hazırlanan odaya yerleşti.

22 Ocak akşamı Otel Termal Yalova'nın açılış resepsiyonuna Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün yanısıra seçkin konuklar katılmıştı. Misafir listesinde, Başbakan Celâl Bayar, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Üçüncü Genel Müfettiş Tahsin Uzer, İstanbul Valisi Muhiddin Üstündağ, Yalova Kaymakamı Hüseyin Erkin, Prof. Neşet Ömer, Şakir Ahmed, Ziya Naki, Salih Bozok, Ali Kılıç, İsmail Müştak Mayakon, Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu idare meclisi azalarından Kavalalı İsmail Hakkı vardı.

Mustafa Kemal Atatürk ertesi günü çalışarak geçirdi. Sabahtan kendisi için tahsis edilen oda da banyo almış. Millet Çiftliği'ne yaptığı kısa ziyaretin sonunda Otel Termal Yalova'ya geri dönmüştü. Ankara'da başlayan ve birkaç gündür giderek artan bir hızla hissettiği sıkıntılardan o günlerde Termal Kaplıcaları hekimliğini yapan Nihat Reşat Belger'e bahsetmiş. Doktor Belger, Mustafa Kemal'i muayene ettikten sonra aralarında geçen konuşmayı anılarında aktarmıştır.⁵²

"... Efendim, karaciğeriniz büyümüşdür, biraz sertleşmiştir. İşte kaşınının sebebi bu karaciğer hastalığıdır, dedim. Sözlerim, o ana kadar kendi-

52) Ruşen Eşref Üneydin, *Atatürk'ün Hastalığı "Profesör Dr. Nihat Reşat Belger'le Mülakat"*, Türk Tarih Kurumu 1959

*Atatürk,
Nihat Reşat
Belger'le Termal'de
sohbet ederken,
yıl 1938*

sine karaciğer rahatsızlığından bir defa bile bahsedilmemiş olan Atatürk üzerinde hissettim ki bir sürpriz tesiri yaptı. Fakat o, hiçbir hayret bildirmeksizin bu sözlerimi tam bir sükunetle dinledi.

Şimdi ne yapacağız? diye sordu.

Kendisine muvafık gördüğüm şekilde Termal tedavisi tesbit ettim. Kaşıntıyı teskine yardım edecek bir toz bile verdim. Bu tozla birlikte bir de küçük bir perhize konulmasını rica ettim."

Doktor Nihat Reşat Belger'in anlatımından koyduğu teşhisle yetinmek istemeyen Mustafa Kemal Atatürk'ün arkadaşlarının Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp'ten muayene etmesini istediklerini öğreniyoruz. 23 Ocak'ta Yalova'ya gelen İrdelp, muayenesi sonrası Doktor Belger'in teşhisini doğrulamıştı.

24 Ocak 1938 günün takip eden bir hafta boyunca Mustafa Kemal

*Atatürk,
Nihat Reşat Belger'le
Termal'de sohbet
ederken,
yıl 1938*

Atatürk, Otel Termal Yalova'da kaldığı süre içerisinde Doktor Nihat Belger'in tavsiye ettiği gibi perhiz yapıp düzenli şekilde banyo almıştı. Kalan zamanda çalışarak ve ziyaretçilerini kabul ederek, bazen de Termal'in ağaçlıklı patikalarında yürüyüşler yaparak geçirdi. Yalova'da bulunan Millet ve Baltacı çiftliklerine yaptığı ziyaretlerde, orada yapılan çalışmaları denetleyen Mustafa Kemal Atatürk, iki kez de Baltacı Çiftliği'ne demirli Acar motoruna binerek Yalova kıyılarında gezintiye çıkmış, 24 Ocak 1938'te Yalova'daki son önemli konuğunu, eski Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa'yı ağırlamıştı.

1 Şubat 1938 gününe gelindiğinde, banyo tedavisinin 15 gün kadar devam etmesinin uygun olduğunu bildiren Berger'in itirazına rağmen Mustafa Kemal Gemlik Suni İpek Fabrikası'nın açılışını yapmak üzere Yalova'dan ayrıldı.

*Atatürk,
Yalova'da kendisini
ziyaret eden Sabiha
Gökçen ve Dr. Ahmet
Şakir Ediz ile birlikte*

12 gün önce Otel Termal Yalova'nın açılışını yapmak ve ilk konuğu olmak üzere geldiği bu kentten, hastalığıyla ilgili ilk teşhis konularak ayrılıyordu.

Ocak ayının son haftası Ankara'dan Derince'ye geldiği trenden inip, Akay vapuru ile Yalova'ya gelen Mustafa Kemal Atatürk, 1 Şubat 1938 Salı günü, karayolu ile Bursa'ya geçmiş, “*Yalova Benim Kentimdir*” dediği ve bizzat kendisinin yeniden tasarlayarak hayat verdiği bu şehre bir daha geri dönmemişti.

BİBLİYOGRAFYA

- Afet İnan, *M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları*, Türk Tarih Kurumu, 1983
- Afet İnan, *Tarih'ten... Bugün'e*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1970
- Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1968
- Ahmet Ağaoğlu, *Serbest Fırka Hatıraları*, İletişim Yayınları, 2011
- Ahmet Akyol, *Atatürk'ün Kenti Yalova*, 2003 Yalova
- Andrew Mango, *Atatürk*, Sabah Kitapları, 1999
- Arif Müfit Mansel, *Yalova Kılavuzu*, Devlet Basımevi, İstanbul 1936
- Aydın Akan, *Her Yönüyle Termal*, Kendi Yayını, 2005
- Cemal Granda, *Atatürk'ün Uşağı İdim*, Hürriyet Yayınları, 1973
- Dündar Soyer, *Cumhuriyet'le Adım Adım Olaylar...*, Büke Yayınları, 2001
- Ertuğrul Zekai Ökte, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri (1922-1938)*, Tarih Araştırmalar Vakfı, 2000
- Halil İnalcık, *Kuruluş-Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak*, Hayy Kitap, 2013
- Murat Çelik, *Rüstempaşa Camii Hakkında Arşiv Belgeleri*, Yalova Beediyesi Yayınları, 2013
- Ruşen Eşref Ünaydın, *Atatürk'ün Hastalığı "Profesör Dr. Nihat Reşad Belger'le Mülaakat"*, Türk Tarih Kurumu, 1959
-, *Zümrüt Yalova Kaphıcaları*, Seyrisefain İdaresi Yayını, 1931 İstanbul

Dergiler ve Gazeteler Arşivi:

Cumhuriyet Gazetesi

Millet Gazetesi

Akşam Gazetesi

Ulus Gazetesi

La Turquie Kemalist sayıları

Atatürk, Baltacı Çifliği'nde, Yalova'da hayallerini gerçekleştirmenin mutluluğu içinde...

Büyük Gazi
müstakil bir vatan
hediye ettiği Türklüğe
bu vatanın zümrüt sahili
şirin bir köşesine de
Yalova incisi takıyor...''

YALOVA
BELEDİYESİ

Yalova Belediyesi Kültür Yayındır.